

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 42 (4997) 26 кастрычніка 2018 г.

ISSN 0024-4686

16+

*Светлыя вершы
з верай у літаратуру
стар. 5*

*Каханне
просіць прозы
стар. 6*

*Калі прыходзяць
прарокі
стар. 13*

Паяднацца ў горадзе над Сожам

Гомель гасцінна прымае ўдзельнікаў Форуму рэгіёнаў Беларусі і Украіны. Першага форуму! Таму ён не можа не запомніцца — не толькі гамяльчанам, але і жыхарам абедзвюх краін-суседак.

А пакуль зацікаўленыя бакі абмяркоўваюць на форуме надзённае ў эканоміцы, рупліўцы ад культуры прапануюць свае разынкі. Колькі цікавінак у горадзе майстроў, які разгарнуўся падчас форуму! Больш як на 20 падворках — унікальныя традыцыі, звычаі, абрады... Ёсць жаданне — паўдзельнічай у гульнях, а можна проста набыць што-небудзь адметнае ў рамеснікаў.

Яшчэ адзін «пункт прыпынку» — выстаўка брэндаў Гомельшчыны, дзе можна пабачыць, на што здатныя рэгіён і яго жыхары. І, канечне, канцэрт. Яго назвалі канцэртам сяброўства — больш як 500 артыстаў з Беларусі і Украіны.

Фота БелТА.

Гомель з вышыні птушынага палёту.

Ад землякоў Агінскага

У музыкі няма ўзросту. Нават калі дакладна пазначаны пачатак яе нараджэння, прыналежнасці да месца. Калі адна пранізлівая нота потым дае аснову выразнай мелодыі, узмацняецца акордамі, што напаўняюць прастору поліфанічнасцю гучання. Момент нараджэння ўсё адно будзе ўмоўны: прастора ніколі не бывае цалкам маўклівая, і ёсць тое, што гучала раней. Так і гісторыя адной музычнай з'явы — Маладзечанскага дзяржаўнага музычнага каледжа: аднойчы стартаваўшы, жывілася поліфаніяй, што віравала ў прасторы раней, у тым ліку дзякуючы папярэднікам, імя аднаго з якіх установа носіць цяпер.

Працяг на стар. 15 ▶

Фота БелТА.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 1 8042

Акіцэнты тыдня:

краіна

Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка накіраваў зварот да суайчыннікаў і замежных гасцей — удзельнікаў памятных мерапрыемстваў, прымеркаваных да 75-й гадавіны знішчэння Мінскага гета. Кіраўнік дзяржавы звярнуў увагу, што ў гэты Дзень памяці ўспамінаюць усе гета, усіх ахвяр нацызму, смуткуюць па забітых, падзяляюць гора тых, хто выжыў, але страціў родных і блізкіх. «Дзякуем жыхарам Беларусі, якія, рызыкуючы сабой, ратавалі вязняў, за што ўдасцены высокага звання «Праведнікі народаў свету», — гаворыцца ў звароце. Прэзідэнт падкрэсліў, што беларуская зямля ўздавала пакаленне, якое помніць урокі гісторыі і беражэ мір.

Студэнты і выкладчыкі Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы падарылі Прэзідэнту Беларусі Аляксандру Лукашэнку альбом з гравюрамі гістарычных асоб, жывапіс і дзейнасць якіх звязана з горадам. У альбоме — выкананыя пяром і тушшу гравюры Давыда Гарадзенскага, Вітаўта, Стафана Баторыя, Антонія Тызенгаўза, Алаізы Пашкевіч. Да кожнай выявы — біяграфія асобы. Аўтарам гравюр стаў выпускнік факультэта мастацтваў і дызайну Віктар Літвінюк. Работы мастака выстаўляліся ў Беларусі і за яе межамі. Падарунак кіраўніку дзяржавы студэнты ўручылі пасля больш як двухгадзіннай размовы з ім. Прэзідэнт сфатаграфавалася на памяць з выкладчыкамі і навучэнцамі. Звяртаючыся да студэнтаў, кіраўнік дзяржавы пажадаў ім не спяшацца ў прыняцці рашэнняў і не рабіць неразумных памылак.

Прэзідэнт Беларусі павіншаваў калектыв Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек з 80-годдзем з дня заснавання ўстановы. «Ваша плённая дзейнасць, накіраваная на выхаванне падрастаючага пакалення, з'яўляецца прыкладам аднаснасці сваёй справе, а сцэнічныя пастановаўкі лепшых твораў класічнай і сучаснай драматургіі садзейнічаюць папулярнасці сапраўдных мастацкіх каштоўнасцей», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы выказаў удзячнасць калектыву тэатра за імкненне ўзбагаціць жыццё грамадзян праўдзівымі эмоцыямі, абудзіць у сэрцах глядачоў дабрыню і любоў да Радзімы.

Беларускія выданні прэзентаваны на Бялградскай міжнароднай кніжнай выстаўцы, якая праводзіцца 21—28 кастрычніка, паведамліў у Міністэрстве інфармацыі. Падчас урачыстай цырымоніі адкрыцця адбылася прэзентацыя беларускага стэнда, дзе выстаўленыя кнігі, прысвечаныя Году малой радзімы. Сярод іх краязнаўчая, энцыклапедычная і дзіцячая літаратура. Улічваючы, што ў 2019 годзе ў Беларусі пройдуць II Еўрапейскія гульні, гасцям выстаўкі прадстаўлены і выданні спартыўнай тэматыкі. Вялікую цікавасць выклікалі выданні сербскіх пісьменнікаў у перакладзе на беларускую мову. На выстаўцы наша краіна прадстаўлена кнігамі выдавецтваў «Беларусь», «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі», «Вышэйшая школа», «Мастацкая літаратура», «Народная асвета», Выдавецкага дома «Звязда», Паліграфкамбіната імя Я. Коласа.

Украіне праходзіць камсамольскі тыдзень, прымеркаваны да 100-годдзя ВЛКСМ, паведаміў кар'еспандэнт БелТА другі сакратар ЦК БРСМ Алег Дзікун. У праграме — прэзентацыя кнігі нарысаў гісторыі камсамола Беларусі «В ритме летящих лет...», адкрыццё тэматычнай экспазіцыі «Юнацтва камсамольскае», а таксама цырымонія ўрачыстага гашэння і ўводу ў абарот дзяржаўных знакаў паштовай аплаты Беларусі «100 гадоў ВЛКСМ» у Нацыянальным мастацкім музеі. Урачысты сход і святочны канцэрт «Камсамолу — 100: эстафета пакаленняў» у Палацы Рэспублікі адбудзецца 29 кастрычніка.

Агляд афіцыйных падзей ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

На паліцы

ЯКІ ЁН, СУЧАСНЫ ПАКУПНІК КНІГІ?

Найбуйнейшае прадпрыемства «Белкніга» вядзе традыцыйны рэйтынг продажаў кніг у галіне сваіх кнігарняў. А іх па ўсёй краіне — амаль 100: у горадзе Мінску і абласцях. Падсумуем некаторыя вынікі першых трох кварталаў 2019 года. Што найбольш цікавым падалося пакупнікам з таго, што носіць па вытворчасці беларускі характар? У лідарах — «Дзіцячы атлас Беларусі». Прададзена 576 асобнікаў. Кніга выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». На наступным месцы — «Родничок. Хрестоматія для дзяцей младшага ўзроста». Прададзена 447 асобнікаў. Трэцяе месца — у кнігі «Гэта Беларусь, дзетка!» (416 асобнікаў). Сярод сучасных беларускіх літаратараў у спіс рэйтыngu з 45 назваў кніг беларускай вытворчасці ўваходзяць творы Мікалая Чаргінца, Наталлі Батраковай, Віктара Марціновіча, Міколы Маляўкі, Міколы Чарняўскага, Валеры Гапеева, Міколы Бусько, Алены Васілевіч, Генадзя Аўласенкі, Таццяны Дамаронак, Людмілы Рублеўскай. Іх кнігі пакупнікі «Белкнігі» набывалі ад 35 да 155 экзэмпляраў.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

З павагай да настаўніка

У пачатку лістапада Дом літаратара сустрэне настаўнікаў беларускай і рускай мовы і літаратуры творчай праграмай. У выкананні паэтаў Міхася Пазнякова, Міколы Мятліцкага, Навума Гальпяровіча, Аліны Легаставай, Ірыны Карнаухавай прагучаць вершы пра Радзіму, пра лепшыя чалавечыя пачуцці. Артысты рыхтуюць песні на словы беларускіх паэтаў.

— Вывучэнне літаратуры ў школе і ў навучальных установах — гэтае пытанне хвалюе Саюз пісьменнікаў і разглядаецца як адно з найбольш актуальных, — распавяла першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах.

Выстаўка

МЫ ЁСЯ З ЛЮБОВІ ДЫ СЯБРОЎСТВА...

Калісьці Ніна Мацяш напісала: «Мы ўсе — з любові...», «І з сяброўства...» — дапоўнілі яе сябры. Як шмат гэтым сказана пра асобу творцы, якая, нягледзячы на складаны лёс, любіла жыццё і людзей, а дзверы яе дома ў Белаазёрску ніколі не зачыняліся для сяброў. «Мы хацелі, каб светлая і натхнёная паэтка знахо-дзілася тут, сярод нас. А яна можа прысутнічаць — праз свае творы, праз пашчотныя і добрыя пажаданні, дароўныя надпісы на кніжках, праз здымкі і ліставанне...» — упэўнена Эліна Свірыдовіч, загадчык

навукова-асветніцкага аддзела Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры. Менавіта тут прайшла літаратурна-музычная імпрэза і адбылося адкрыццё выстаўкі — мерапрыемствы прымеркаваныя да 75-годдзя з дня нараджэння Ніны Мацяш. У вітрынах музея прадстаўлены выданні з аўтаграфамі, пісьмы, фотаздымкі з фондаў, звязаныя з асобай, жыццём і творчасцю знакамітай пісьменніцы.

У адным з лістоў Ніна Мацяш, ужо тады вядомая і прызнаная паэтка і перакладчыца, напісаўшы твор для дзяцей, раілася са старэйшым сябрам Васілём Віткам. Яна просіць, каб пачытаў яе казкі, піша: «Мне вельмі важна ведаць, ці варта гэта таго, каб чыталі дзеці»...

Менавіта 155 асобнікаў кнігі Наталлі Батраковай «Бесконечность любви, бесконечность печали» прадала «Белкніга» за студзень — верасень 2019 года.

А якія ж кнігі, выдадзеныя на беларускай мове, карыстаюцца найбольшым попытам па выніках дзевяці месяцаў работы «Белкнігі»? У лідарах — згаданы «Дзіцячы атлас Беларусі». На другім месцы — «Гэта Беларусь, дзетка!» (Мінск, «Харвест»). На трэцім месцы — «Беларускія казкі», якія выйшлі ў «Парадоксе» (у гэтага выдання знайшлося 268 пакупнікоў). Што цікава, па ранейшаму попытам карыстаецца класічная літаратура. У рэйтыngu продажаў — кнігі Уладзіміра Караткевіча, Якуба Коласа, Міхася Лынькова, Івана Мележа, Андрэя Мрыя, Паўла Місько. З твораў У. Караткевіча вялікім попытам карыстаюцца «Дзікае паляванне караля Стаха» (прададзена 253 асобнікі), «Каласы пад сярпом тваім» (175), «Чорны замак Альшанскі» (172), «Хрыстос прыязміўся ў Гародні» (39).

Сяргей ШЫЧКО

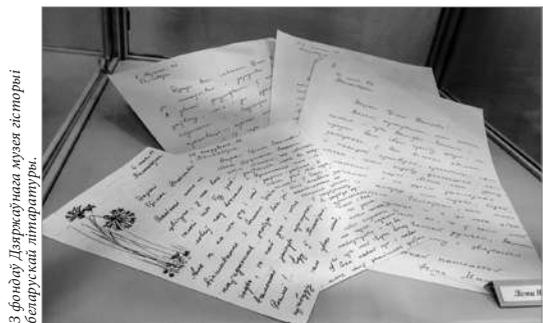
— Бо традыцыйна больш грунтоўнае знаёмства з лепшымі творами айчыннай і замежнай класікі, сучасных пісьменнікаў звязана менавіта са школьнай праграмай.

Цяпер Нацыянальны інстытут адукацыі Міністэрства адукацыі шукае больш творчыя формы вывучэння літаратуры. На думку Алены Стэльмах, гэта важна яшчэ і для таго, каб не страціўся інтарэс да кнігі. У прыватнасці, зараз ідзе працэс перагляду праграм па беларускай літаратуры для вучняў 9—11 класаў. Саюз пісьменнікаў Беларусі гатовы дапамагчы сваімі прапановамі.

Марыя ЛІПЕНЬ

Работа Ніны Мацяш.

Лісты Ніны Мацяш.

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

26 кастрычніка — на сустрэчу з Нінай Галіноўскай у гімназію № 14 (12.30).

27 кастрычніка — на пасяджэнне літаратурнага аб'яднання «Доблесці» пры Цэнтральнай бібліятэцы Цэнтральнага Дома афіцэраў (11.00).

27 кастрычніка — на прэзентацыю міжнароднага зборніка паэзіі «Сусор'е» ў СШ № 206 (13.00).

29 кастрычніка — у Школу юнага паэта пры гарадскім аддзяленні СПБ (14.00).

30 кастрычніка — на літаратурна-музычную імпрэзу «У дні шкільных канікул» з удзелам пісьменнікаў у публічную бібліятэку № 5 (11.00).

30 кастрычніка — на творчы праект «Дыялогі пра сур'езнае» з удзелам пісьменнікаў у публічную бібліятэку № 5 (16.00).

30 кастрычніка — на пасяджэнне літаратурнага клуба «Аўторак» з удзелам Вольгі Сакаловай (вул. Карбышава, 42) (19.00).

31 кастрычніка — на прэзентацыю дзіцячай кнігі Іны Фраловай «Рамонкі на асфальце» ў публічную бібліятэку № 7 (10.30).

31 кастрычніка — на прэзентацыю кнігі перакладаў Валянціны Паліканінай «Прызнанне ў каханні» ў Цэнтральную дзіцячую бібліятэку (16.00).

31 кастрычніка — на літаратурна-песянную імпрэзу «Вытокі» да 85-годдзя паэта Івана Лапунці з удзелам паэтаў Мінскага гарадскога і абласнога аддзяленняў у Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры (17.30).

1 лістапада — на сустрэчу з Інай Фраловай падчас восеньскіх канікул у Мінскі раённы цэнтр культуры (10.00).

1 лістапада — на XXVIII Мінскія паэтычныя чытанні, прысвечаныя Году малой радзімы, у Цэнтральную гарадскую бібліятэку імя Янкі Купалы (14.00).

1 лістапада — на літаратурнае свята «Казкі жыцця» з удзелам Ніны Галіноўскай

у Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа (10.30).

Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

26 кастрычніка — на пасяджэнне літаратурнага клуба «Пінчукі» ў Пінскую раённую бібліятэку імя Я. Янінчыц (17.00).

31 кастрычніка — на пасяджэнне літаратурнага клуба «Адкрыццё» пад кіраўніцтвам Зінаіды Дудзюк у Брэсцкую цэнтральную гарадскую бібліятэку імя А. С. Пушкіна (17.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

26 кастрычніка — у літаратурнае падарожжа «Свет маленькай радзімы ў творчасці Ніны Кавалёвай» у Цёмналескую бібліятэку-філіял (музейны пакой Ніны Кавалёвай) у в. Цёмны Лес Дрыбінскага раёна (12.00).

30 кастрычніка — на сустрэчу Алены Кісель са студэнтамі ў цэнтры русістыкі Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова (14.00).

З асабістага архіва Уладзіміра Васілевіча.

Фестываль

Агульная млявасць?.. Трэба схадзіць у кіно

Фота: Вікторыя Пятко

167 карцін, 48 краін-удзельніц, 11 адметных сусветных дэбютаў, знаёмства з нацыянальнымі кінашколамі і асаблівымі перажываннямі за беларускае кіно — XXV Мінскі міжнародны кінафестываль «Лістапад» вызначыў прыярытэты. Усё, каб нагадаць: кіно — мастацтва для дыялогу аўтара з тымі, для каго ён здымае. Вось і галоўны фестывальны слоган сёлета абралі ў памяць пра кінамайстра з асаблівым поглядам на жыццё і чалавека. Кіра Муратава сышла ў лепшы свет, а заветы яе засталіся: «Спазнаючы белы свет», аматары кінамастацтва пражывуць тыдзень з 2 па 9 лістапада.

Дырэктар праграм гульніавага кіно фестывалю «Лістапад» Ігар Сукманаў запэўніў, што ёсць магчымасць прывозіць у Мінск найлепшыя стужкі, што ствараюцца ў свеце, якія даюць штуршок для развіцця, прымушаюць задумацца пра сучасны стан чалавека. Менавіта з гэтага пункту гледжання сярод іншых галоўная ўвага прыкаваная да асноўнага конкурсу, дзе аб'яднаныя карціны з краін, што ішлі (ідуць) сацыялістычным шляхам.

— Гэта тая тэрыторыя, якія апошняму савецкаму пакаленню былі вельмі добра знаёмыя. Таму што ўсё кіно падзялялася

Незабыўнае

БОЛЬ: УТАЙМОЎВАЕМ РАЗАМ

Дні памяці аб'ядноўваюць жыхароў розных краін

Пра тое, што прымушае нас памятаць далёкія падзеі, разважалі ў апошнія дні падчас сустрэч і мемарыяльных імпрэз, у канцэртных і выставачных залах. Да 75-й гадавіны знішчэння Мінскага гета Нацыянальны гістарычны музей Беларусі прымеркаваў выстаўку «Па той бок жыцця: нямецкая акупацыя ў графіцы Меера Аксельрода».

Ён працаваў з Сяргеем Эйзенштэйнам і шмат стварыў як мастак. Але сёння галоўнымі для нас сталі яго творы на тэму нямецкай акупацыі і Халакосту.

Ураджэнец беларускага Маладзечна, ён звярнуў на сябе ўвагу як мастак у вельмі маладым узросце. Ужо ў 1921 годзе, пасля ўдзелу ў вялікай мастацкай выстаўцы ў Мінску, атрымаў ад

Наркамаветы БССР накіраванне на вучобу ў Маскву. У 1926 годзе стаў адным з удзельнікаў таварыства «Чатыры мастацтвы», шмат выстаўляўся. Навіну пра пачатак вайны сустрэў у Маскве. Турбавала: што адбываецца там, на радзіме, у акупацыі? Пайшоў на фронт. Але ў тыя ліхія ваенныя часы Сяргей Эйзенштэйн пачаў здымаць фільм «Іван Грозны» — дзяржава нават тады разумела моц і небудожнасць мастацтва. Для работы над стужкай патрэбны былі мастак, і Меера Аксельрода адклікалі з войска. Ён усё роўна імкнуўся рабіць практычную карысць для канкрэтных людзей: дапамагаў яўрэйскім уцекачам з Польшчы...

Графічныя работы Меера Аксельрода, прадстаўленыя на выстаўцы, аб'яднаныя

на тры катэгорыі: айчынае (фільмы 15 саюзных рэспублік), сацыялістычных краін і іншых замежных краін. Цяпер мы ўсё можам ведаць пра капіталістычны кінематограф (Амерыка, Францыя, Вялікабрытанія): і кіназалы, і нашы хатнія экраны запоўнены гэтымі стужкамі. Але што мы ведаем пра нашых былых суседзяў, што мы ведаем пра саміх сябе? Вось што нас вельмі хвалюе, — адзначыў Ігар Сукманаў. — І мы хочам, каб фестывальны тыдзень быў прысвечаны найперш гэтаму кінематографу і гэтым кінашкалам. Таму што праблематыка гэтых рэгіёнаў (Цэнтральная і Усходняя Еўропа, былы Савецкі Саюз, Кітай, Куба, В'етнам) нам больш зразумелая, гэтыя тэрыторыі, нягледзячы на сваю блізкасць і экзатычнасць, з'яўляюцца зонай нашых клопатаў. І які б фільм мы ні паглядзелі, ён адгукнецца ў нашым розуме, бо гэта кіно пра нас і наш час. Усе карціны невыпадковыя для сваіх кінематографій.

Але па магчымасці ўразіць і падкінуць пытанняў не менш багатыя іншыя конкурсы. Напрыклад, у «Маладосць на маршы» адбіраюцца самыя гучныя кінадэбюты свету, іх аўтары рана ці позна могуць трапіць у ранг прызнаных майстроў. Нейкія фільмы ўдзельнікі ўжо былі трыумфатарамі міжнародных фестываляў, некаторыя сталі фаварытамі нацыянальнага кінапракату, як кітайскі фільм «Маладосць».

Адкрыць фестываль выпала карціне аўтара, што быў адным з пераможцаў «Лістападу»: «Халодная вайна» польскага рэжысёра Паўла Паўлікоўскага таксама звяртае да нядаўняй гісторыі.

Кожны аматар кіно мае магчымасць знайсці фільмы згодна са сваім густам і ў адпаведнасці з асабістымі поглядамі. Ёсць адзін асаблівы прыярытэт — дзяржаўны: айчыны кінематограф. Конкурс абвешчаны. Але ёсць тое, на што варта звярнуць увагу акрамя яго, — паказы найлепшых дакументальных стужак розных гадоў студыі «Летапіс». Стужкі, знятыя беларускімі майстрамі, ёсць у праграмах дакументальнага і дзіцячага конкурсу. Можна радавацца вялікаму святу кіно, якое мы ладзім, але хацелася б, каб гэтая радасць узмацнялася ўласнымі прыкладамі вартых карцін.

Марыя АСПЕНКА

дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва.

29 кастрычніка — 100 гадоў з дня нараджэння Іосіфа Абраміса (1918—1984), дырыжора, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

29 кастрычніка — 80 гадоў з дня нараджэння Янкі Саламевіча (1938—2012), літаратуразнаўца, крытыка, фалькларыста, бібліяграфа, перакладчыка.

29 кастрычніка 75 гадоў адзначае Уладзімір Навумовіч, празаік, літаратуразнаўца, крытык.

30 кастрычніка — 75 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Вялічкі (1943—2018), філосафа, журналіста, заслужанага дзеяча культуры Рэспублікі Беларусь.

30 кастрычніка — 75 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Рудкоўскага (1943—1999), спевака, заслужанага артыста БССР.

30 кастрычніка 70 гадоў святкуе Уладзімір Ткачэнка, жывапісец.

31 кастрычніка — 90 гадоў з дня нараджэння Мікалая Бяспалава (1928—1999),

тэмай «Нямецкая акупацыя». Тут эскізы і накіды да серыі «Нямецкая акупацыя» («Зверствы немцаў»), «Гета», ілюстрацыі да кнігі пра Вялікую Айчынную вайну і іншыя матэрыялы. Ёсць і творы, прысвечаныя трагедыі яўрэйскага народа ў Другой сусветнай вайне, яшчэ аднаго ўраджэнца Беларусі — Абрама Манасзона.

Дзеля падрыхтоўкі гэтай выстаўкі разам з Нацыянальным гістарычным музеем Беларусі працавалі Саюз беларускіх яўрэйскіх грамадскіх аб'яднанняў і абшчын, Фонд Аляксандра Пячэрскага, прадстаўнікі Ізраільскага культурнага цэнтра пры пасольстве гэтай краіны ў Беларусі.

Марыя АСПЕНКА

дзеяча самадзейнага мастацтва, кампазітара.

1 лістапада — 145 гадоў з дня нараджэння Івана Замоціна (1873—1942), беларускага і расійскага літаратуразнаўца, паэта.

1 лістапада — 115 гадоў з дня нараджэння Лукаша Бэндэ (1903—1961), крытыка, літаратуразнаўца.

1 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Яўгенія Пфляўмбаум (1908—1996), паэтэсы.

1 лістапада — 85 гадоў з дня нараджэння Вячаслава Адамчыка (1933—2001), празаіка, перакладчыка, кінадраматурга.

1 лістапада 85-годдзе адзначае Іван (Іосіф) Бартосік, майстар мастацкіх шклавырабаў, шліфоўшчык-алмазчык.

1 лістапада 85 гадоў святкуе Вера Ляшук, літаратуразнаўца, заслужаны работнік вышэйшай школы БССР.

1 лістапада 70-гадовы юбілей адзначае Мікола Пракаповіч, паэт.

Люстэрка тыдня:

свет

Сусветная прэм'ера оперы Ільі Дзямуцкага «Для "Чорнага квадрата"» адбудзецца 25 лістапада ў Маскве ў Новай Трацякоўцы на Крымскім вале. Першы варыянт знакамітай карціны Казіміра Малевіча 1915 года адмыслова перанясць у залу № 16, дзе будзе праходзіць дэя, паведамляе ТАСС. Стваральнікі оперы вяртаюць «Чорны квадрат» — адну з самых галоўных карцін у сусветным мастацтве — у прастору тэатра. Упершыню малюнак «Чорнага квадрата» паўстаў у якасці дэкарацыі да футурыстычнай оперы кампазітара Міхаіла Мацюшына і паэта Аляксея Кручонах «Перамога над Сонцам», пастаўленай 3 снежня 1913 года ў Санкт-Пецярбургу. Опера «Для "Чорнага квадрата"» на лібрэта Вольгі Маславай і Ігара Конюхава напісаная па матывах оперы «Перамога над Сонцам».

Два апавяданні Эрнэста Хэмінгуэя, якія ніколі не друкаваліся, пабачаць свет летам 2019 года, паведамляе агенцтва Associated Press са спасылкай на дырэктара літаратурнай спадчыны Хэмінгуэя Майкла Катакіса. Гаворка ідзе пра напісаныя ў сярэдзіне 1950-х гадоў апавяданні «The Monument» і «Indian Country and the White Army» («Манумент» і «Краіна індзейцаў і белая армія»). Яны будуць уключаны ў новае выданне збору твораў аўтара разам з раманам «По ком звонит колокол» і апавяданнем «Комната с видом на сад», апублікаванымі сёлета ў часопісе «The Strand Magazine». У 1956 годзе Хэмінгуэй напісаў пяць апавяданняў пра час, калі ён быў карэспандэнтам падчас Другой сусветнай вайны. Ён не хацеў публікаваць гэтыя творы пры жыцці і папрасіў выдаўца Чарльза Скрыбнера зрабіць гэта пасля яго смерці. Адно з апавяданняў пабачыла свет некалькі гадоў таму, яшчэ адно — сёлета. Толькі адзін твор Хэмінгуэя таго часу застаецца нявыдадзены.

Расійская версія аднаго з вядучых амерыканскіх выданняў пра кіно — The Hollywood Reporter — перастане выдавацца, паведамляе ў інтэрв'ю парталу vs.ru галоўны рэдактар часопіса Марыя Лемшава. Рэдакцыяй было прынята рашэнне адмовіцца ад падаўжэння ліцэнзіі The Hollywood Reporter з-за творчых абмежаванняў з боку амерыканскага офіса: часопіс не мог ставіць на вокладку фота расійскіх кіназорак і праводзіць уласныя мерапрыемствы падчас найбуйнейшых замежных кінапаздзей. На рашэнне паўплывала і эканамічная сітуацыя. Цяпер рэдакцыйная каманда працуе над уласным новым праектам — часопісам «Кинорепортер». Ён будзе спецыялізавацца на папулярныя расійскага кіно і творчасці еўразійскай прасторы.

Археологі знайшлі ў Нарвегіі месца пахавання вікінгаў з 20-метровым караблём, паведамляе брытанская газета The Guardian. Знаходку выявілі на глыбіні 50 см пад зямлёй пры дапамозе адмысловага радара. Некаторыя часткі карабля добра захаваліся. Пахаванне знаходзіцца ў фермерскай зоне, над ім узвышаўся курган. Кіраўнік раскопак Ларс Густаўсан, археолаг з Нарвежскага інстытута даследаванняў культурнай спадчыны, адзначыў, што пахаваны пад зямлёй карабель — гэта частка могілак, якія былі створаны, каб паказаць уладу і ўплыў пахаваных на ім людзей. Караблі вікінгаў былі дарагія, таму падобныя пахаванні маглі сабе дазволіць толькі асобы з высокім статусам.

Цяжка ўявіць, чым скончыцца васьмігадовая гісторыя знакамітага серыяла «Гульні тронаў». Як паведамляе Рорсортnews, стваральнікі трымаюць усё ў таямніцы і не дазваляюць нікому з дадатковых да здымак раскрываць фінал гісторыі, падрабязнасці сюжэтай лініі. Стала вядома, што знята некалькі розных фіналаў, каб сапраўдны не стаў вядомым нікому. Сцэнарый выдавалі акцёрам у электронным выглядзе, а потым ён саманішчаўся. Вядома, што старт фінальнага сезона «Гульні тронаў» чакаецца летам 2019 года, паведамляе БелТА.

Агляд цікавінак ад Іны ЛАЗАРАВАЙ

Землякі

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

СОНЕЧНЫЯ ДНІ НАВАПОЛАЦКАГА ПАЭТА

Каго толькі не бывала на пасяджэннях нашага літаб'яднання «Крыніцы» ў Наваполацку!.. Маглі да гадзіны ночы ў адным з кабінетаў гарадской газеты «Хімік» чытаць вершы, спяваць песні, часам гарача спрачаліся пра творы тых, хто выносіў на агульны суд свае спробы п'яра...

Аднойчы ў рэдакцыйным пакоі паявіўся чалавек гадоў пяцідзесяці з яўна ваеннай выпраўкай, якая выдавала ў ім адстаўніка. Прысеў у канцы стала, нешта запісваў у бланкот. Гэта ён па памяці ўзнаўляў свае рыфмаваныя радкі. «Аляксандр Парфір'евіч Мартыненка, — адрэкамендаваўся ён. — Працую на заводзе шкловалакна ў Полацку, пішу вершы на ўкраінскай, рускай і беларускай мовах».

Хрыплаваты голас з украінскім акцэнтам прымусіў больш уважліва паглядзець на гэтага чалавека. Нечакана для многіх гэта былі не практыкаванні пачаткоўца, а зусім спелыя цікавыя вершы. На пытанне, дзе ён авалодаў беларускай мовай, Аляксандр Парфір'евіч сціпла адказаў: «Па кніжках і па слоўніках». Цікавымі аказаліся радкі і па-ўкраінску, і па-руску.

Калі пазнаёміліся бліжэй, Мартыненка расказаў, што нарадзіўся ва ўкраінскім сяле Стэцкаўка на Сумшчыне. Маці пасля вайны, калі сыну трэба было афармяць метрыку, не магла дакладна ўспомніць дату яго з'яўлення на свет. «Калі саспявалі яблыкi», сказала яна. І нападзісьменная супрацоўніца ЗАГС а праставіла ў дакуменце — 18 ліпеня 1939 года. Імя па бацьку хлопчыка яна запісала «Прафіравіч», што надоўга стала прадметам дадатковых пытанняў.

Дваццаць шэсць гадоў аддаў «Прафіравіч» службе ва Узброеных Сілах і, пайшоўшы ў званні маёра ў адстаўку, астался ў старажытным Полацку. Аляксандр Мартыненка стаў актыўным наведвальнікам нашага літаб'яднання, яго вершы друкаваліся на старонках гарадской газеты, ён актыўна заняўся перакладамі нашых радкоў на ўкраінскую і рускую мовы, і я яму ўдзячны за некалькі маіх вершаў, якія ў яго перастварэнні з'явіліся ў часопісе «Нёман».

Мартыненка даволі індывідуальна ставіўся да сваіх публікацый. Яго больш цікавіў сам працэс. На пасяджэнні літаб'яднання ён прыносіў стос напісаных радкоў. Ад парад сяброў сабраць усё ў рукапіс кнігі адмахваўся...

Калі я пераехаў у Мінск, стасункі з Аляксандрам Парфір'евічам перарваліся. Адночы патэлефанавала Надзея Салодкая і паведаміла, што Мартыненка аб'явіўся і «закідае» яе сваімі радкамі.

Тое, што яна прыслала, узрадавала мяне. Талент Аляксандра Парфір'евіча пасталеў, у яго вершаваных радках з'явілася мудрая філасафічнасць і майстэрства.

Неўзабаве ў сталічным выдавецтве «Чатыры чвэрці» выйшла кніга яго гумарыстычных твораў. Але яго беларускія вершы і пераклады яшчэ чакаюць свайго чытача. Сёння творцу ўжо пад восемдзесят, але яго бланкоты часта напаўняюцца свежымі радкамі:

*Я бачыў сон на беларускай мове —
Такі барвава-каляровы сон:
Быў ранак летні, восеньскі, зімовы
І ў той жа час вясновым здаўся ён.*

Хай жа доўжыцца яго вясновы ранак і здзейсніцца выказанае самому сабе пажаданне:

*І ў навальнічна-сонечнай цішы
Маланка, воблак, поле, бор сасновы,
І шум дажджу, і віхарок сняжын
Шапталі мне: «Ёсць, ёсць такія словы!
На беларускай мове напішы...»*

Несцэннічныя ролі Паўліны Мядзёлкі

Кожны даследчык, які працуе з архівамі, марыць адшукаць дакумент, варты стаць своеасаблівым ключом да вырашэння пэўнай навуковай праблемы, неабходным звенчаком у імкненні да цэласнага бачання разрозненых фактаў грамадска-культурнага жыцця мінуўшчыны або канкрэтнай, гістарычна значнай асобы. Як правіла, такія залацінкі ў велізарнай агульнай масе працятаных папер здабываюцца гадамі карпатлівай працы, іх вельмі няшмат «на выхадзе», таму так высока яны цэняцца спецыялістамі. Зрэдку здараецца натрапіць на самародак ці каштоўны камень, які нават без агранкі — даследчыцкіх абагульненняў і каментарыяў — самадастатковы ў сваёй першароднай чысціні, пазбаўленай ад пазнейшых міфалагізатарскіх напластаванняў.

Неспадзяванае выяўленне дакумента, найпрост звязанага з жыццём і грамадска-культурнай дзейнасцю Паўліны Мядзёлкі (1893—1974), прыйшлося акурата да яе сёлетняга юбілею. Публікацыі, прымеркаваныя непасрэдна да дня ўрачыстасці, звычайна апраўдваюць чытацкія чаканні хваламлівасцю на адрас юбіляра. Так і павінна быць: круглыя даты спачылых рупліўцаў беларушчыны — нагода ўспомніць іх добрым словам. Думаецца, сведчаннем асаблівай пашаны да чалавека з'яўляецца ўсё ж не прынагодная, а пастаянная цікавасць да яго следу ў гісторыі.

Зыходным пунктам нацыянальнага ўзвышэння ў агульнавядомай біяграфіі П. Мядзёлкі нязменна называецца роля Паўлінкі ў аднайменным драматургічным творы Янкі Купалы. Але чым яна стала ў жыцці першай выканаўцы — талісманам ці наканаваннем, — раскрывае ліст, які захоўваецца ў аддзеле рэдкай кнігі і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа НАН Беларусі (фонд 6, воп. 1, адз. зах. 59).

У першай палове 1920-х гадоў Паўліна Мядзёлка-Грыб (менавіта так яна падпісвалася ў час сужэнства з Тамашом Грыбам, студэнтам Карлава ўніверсітэта ў Празе) працавала настаўніцай у Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі (сёння Даўгаўпілс, Латвія), кіравала хорам і драматычным гуртком. Заснавальнікам і першым дырэктарам гэтай навучальнай установы быў Іван Краскоўскі, разам з якім П. Мядзёлка зведла судовы працэс па сфабрыкаваных палітычных абвінавачваннях, пасля афіцыйнага іх зняцця перабралася ў савецкі Мінск, ахоплены энтузіязмам нацыянальнага будаўніцтва.

У лісце да Уладзіміра Пігулеўскага, калегі па Дзвінскай гімназіі, і яго жонкі, Вольгі Бароўскай, Мядзёлка шчыра расказвала пра сябе, цікавілася лёсам блізкіх людзей у Латвіі. У палітыкаў час такія пытанні задавалі з вялікай асцярогай. Пад ініцыялам «К.», можна меркаваць, меўся на ўвазе Канстанцін Езавітаў. Маскіруючыся Эзопавай мовай, У. Пігулеўскі пісаў да І. Краскоўскага 21 студзеня 1950 года пралёс Канстанціна Езавітава, сляды якога губляліся ў канцы вайны, і Сяргея Сахарова, сасланага ў Казахстан: «Конст.<антин> Бор.<исович> во время войны женился и уехал из Риги, а Сергей Петрович в 1945 г. поехал в экспедицию» (фонд 16, воп. 1, адз. зах. 152).

Дзвінская гімназія выхавала шмат таленавітых людзей, патрыётаў, якія раз'ехаліся па ўсёй Латвіі і розных краінах. Пасля прымусовага згортвання беларускай сістэмы адукацыі і нацыянальнага руху ў гэтай прыбалтыйскай краіне ў сярэдзіне 1930-х гадоў для большасці з іх набываюць веды не сталі асновай прафесійных. Пра тых, кім цікавілася П. Мядзёлка, з ліставання

У. Пігулеўскага з Л. Краскоўскай (фонд 16, воп. 1, адз. зах. 137) удалося высветліць наступнае.

Пятрук Мірановіч скончыў мастацкую акадэмію, працаваў у Рыжскай беларускай школе. Надзея Мікалаева-Комісар пасля кансерваторыі стала прафесійнай спявачкай, выступала на радыё, удзельнічала ў канцэртах. Аня Бедарава працавала работніцай на фабрыцы ў Рызе, хварэла на сухоты, заўсёды брала ўдзел у беларускіх вечарынах. Іонік Карнавухі стаў афіцэрам латвійскай арміі, служыў у Даўгаўпілсе.

З абсалютнай даверлівасцю да блізкіх людзей П. Мядзёлка пісала пра сябе, сваіх бацькоў і брата. Перад намі аўтабіяграфія і, магчыма, споведзь збаледай душы. Кантрасны тэкст, пабудаваны на дынамічнай змене кадраў жорсткіх рэалій жыцця. Мянляліся палітычныя дэкарацыі, а Паўліна Мядзёлка, выведзеная на авансцэну нацыянальнай культуры яшчэ ў нашаніўскую пару, нязменна адстойвала права на сваю галоўную, немудрагелістую ролю — быць чалавекам.

9.1.49

Будслаў

*Ой, родненькія ж вы мае, ой мілыя!
Якую ж вы мне прыемную неспадзеўку зрабілі, якую радасць! Няўжо ж вы жывы-здоровы? Няўжо ўцалелі ў бурханаваляніцах?*

І вы не памыліліся, угледзеўшы «знаёмую постаць» на фотаздымку ў «Літаратуры і мастацтве». Іншая справа, што, магчыма, наогул гэта памылка...

«Паўлінкі» даўно ўжо няма... І калі пачую гэта імя, мне да слёз робіцца сумна. Сумна і прыемна, што існуюць на свеце яшчэ людзі, якія помняць Паўлінку. Ужо даўно яе няма. Ёсць Паўліна Вікенцьеўна, больш правільна — Паулина Викентьевна, преподавательница русского яз.<ыка> и литературы в белорусской школе...

А поэтому перехожу на русский язык. К тому же, Олечка, Тебе легче читать будет. Не думаю, чтобы Ты в Латвии усвоила хорошо белорусский яз.<ык>. И ещё одна причина: за 19 лет отрыва от родной почвы я отстала от современного белор.<усского> языка и орфографии настолько, что меня могут урекнут (как это уже имело место) в нацдемовщине.

Ваши строчки взметнули в душе такой вихрь чувств, воспоминаний, что очень трудно совладать с ними и толково изложить мысли и чувства. Вот стоит сейчас передо мной ваша фотокартонка, хочется говорить, столько есть чего сказать, столько пережить за это время (ведь почти четверть века прошло!), что не знаю, с чего начать. Да и невозможно же в письме всё рассказать, что пережило за 25 лет последних. Разве только схематически начертить жизненный путь.

Итак, до <19>27 г. Минск. Порывы к творческой, общественной деятельности охладились суровым «Осади назад! Не забывай...» 27—30 г. Горки — преподавание языка и литературы в кач.<естве> ассистента по кафедре яз.<ыка> и лит.<ературы> и на рабфаке, драм. кружок, хор... Казалось, нашла своё место в жизни. 30—31 гг. стацио нар, затем Казань, психиатричка, работа инспектором в Наркомпросе Татарии. 31—47 г. Москва, почти год безработицы, наконец преподаватель русск.<ого> яз.<ыка> в средних школах гор. Москва. В 37 г. выброшена из школы. Опять полгода безработная. Ищу правды, добиваюсь с трудом, восстанавливаю и работаю почти 10 последних лет в одной школе г. Москва. Заслужила признание хорошего педагога, пользовалась авторитетом. В 47 г. умер отец. В Будславе осталась старушка-мать, одна. Никого из семьи больше нет. Зыгмунд

потеряла в 1937 г. (В Минске остались его жена, сын и дочь, кот.<орая> родилась уже без отца.) Я так устала от жизни вообщее и в частности от шумного столичного города, что решила на старости лет переселиться в родное местечко Будслав к маме. И вот с осени 47 г. я обосновалась здесь. Живём вдвоём с мамкой — ей уже 76 лет, а мне... 55!

Здесь в первый год пришлось мне немало пережить. Здесь тоже вспомнили «Паулинку», но... как! Опять напряжённая борьба за право существования, за право труда. Отстояла своё право. Но сколько сил на это ушло! Условия работы очень тяжёлые. Но жить надо! Создала хор. На областном смотре самодеятельности заняли 1-е место, взяли 1-ю премию, вышли на республиканский смотр. Занять надлежащее место там помешала, кажется, та же самая «Паўлінка». Смешно? А может быть, грустно? Мне опять почудилось «Осади назад!»

Ну, как же вы живёте, дорогие мои? А почерк всё же я узнала, но я не помню, видела ли я когда твой почерк, Оля?

А знаешь, Оля, я очень часто о Тебе думала, вспоминала, пожалуй, чаще думалось о Тебе, чем о других друзьях и приятелях, оставленных в Латвии. Особенно в Москве часто о Тебе думалось. На концертах, в Большом Зале консерватории Ты неизменно была со мною. Помню Твою музыку, любила её и Тебя любила, такую ласковую, милую...

Ну, скорее же пишите о себе, где вы, что и как? Как вы пережили лихолетье? Кого смела буря? Бесконечно рада, что Владимир жив-здоров, если, конечно, я не ошибаюсь. А что с К.? Не знаете ли о наших б. учениках Миронович, Николаева, Бедарева, Карнаухов? Где они? Что с ними? Жив ли Сахаров?

Мне очень хочется летом махнуть к вам на пару дней, освежиться, вместе с вами вспомнить былое, досыта наговориться. Кстати, мне и по делу надо. А может быть, вы и раньше могли бы мне помочь в одном деле? Мне нужен документ о том, что я с июня 1922 по... (не помню точно числа) 1925 г. работала в Двинской гимназии и на учит.<ельских> курсах. Этот документ нужен мне для стажа, для пенсии. А то обидно — у меня уже 35 лет стажа, а документов нет.

Целую вас крепенько. Жду нетерпеливо настоящего письма.

Ваша Паулина.

Будслав. Молодечненской обл., ул. Сталина 10.

**Мікола ТРУС,
дактарант Інстытута
літаратуразнаўства
імя Янкі Купалы НАН Беларусі,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт**

Адступіўшы на крок, пабачыш бязмежныя далягяды...

Юлія Алейчанка — самая маладая з сёлетніх лаўрэатаў Нацыянальнай літаратурнай прэміі. У свае няпоўныя 27 гадоў яна — яркі прыклад сучаснай паспяховай дзяўчыны: аспірантка БДУ, літаратуразнаўца, аўтар ужо двух выданняў: зборніка вершаў «Пад чароўным шкельцам» (Мінск, Выдавецкі дом «Звязда», 2017), адзначанага ў намінацыі «Дэбют», і кнігі перакладной паэзіі «Вецер у валасах» (Мінск, Выдавецкі дом «Звязда», 2018). Вершы яе, светлыя, пшчотныя і ў той жа час глыбока-філасофскія, не раз станюцца адзначалі крытыкі. Чытаюць іх не толькі ў нас, але і за мяжой: публікацыі ёсць ужо на ўкраінскай, сербскай, рускай, кітайскай і азербайджанскай мовах. Чым жыве маладая паэтка, у чым знаходзіць натхненне, што ёй дапамагае пераадолюваць складанасці — сакрэтамі творчай кухні Юлія Алейчанка падзялілася ў размове з нашым карэспандэнтам.

— На чым выхоўваўся твой паэтычны густ?

— На творчасці класікаў. Я — з Оршы, зямлячка Уладзіміра Караткевіча. Гэта першы рамантычны досвед: ні з чым нельга параўнаць тое пачуццё, калі адкрываеш, адкуль пайшла Беларусь, рыцары, прыўкрасныя дамы... Часта прыходзіла ў аршанскі музей Караткевіча... А потым пазнаёмілася з творчасцю Максіма Танка. Яна і сталася для мяне ўзорам спалучэння сэнсу і формы, таленту і грамадзянскай мужнасці, працаздольнасці.

— Гавораць, што шчаслівыя вершаў не пішучь... Калі ў цябе ўсё добра — гэта самадастатковы стан, а разбуральныя пачуцці перадаць значна прасцей...

— Так. Тут своеасабліва рэфлексія. Больш матывацыі адлюстравана той стан, калі штосьці турбуе, не дае спакою, бо робіцца псіхалагічна лягчэй, калі гэтыя пачуцці выказваеш. Я не надта дэпрэсіўны чалавек, але часам навалываецца неадпрэчная скруха...

— У паэзіі сказана так шмат, асабліва калі браць усходнюю, з тысячагадовай традыцыяй. Таму існуе меркаванне: галоўнае — не што сказаць, а як. Ці згодна ты?

— Яшчэ нашы класікі на пачатку ХХ стагоддзя маглі і новыя плыні шукаць, і новыя тэмы. А мы павінны імкнуцца да новай формы выказвання думкі. Гэта вельмі хораша праілюстравана на прыкладах сучаснай маладой літаратуры: яна пераважна інтэлектуальная, але найбольш таленавітыя аўтары спалучаюць сапраўднае пачуццё з эксперымантам выяўлення. У гэтай сувязі вельмі імпануюць творы Аляксея Арцёмава, Насты Кудасавай, Рамана Абрамчука і іншых.

— А ў цябе які любімы памер і форма?

— Верлібры. Але працую і ў традыцыйнай сілабанічнай тэхніцы. Не стаўлю форму вышэй за напаўненне, проста калі-нікالی хочацца сказаць больш вольна, нерыфмавана. Але часам ёсць рытмічны «гул» — і яго хочацца ўкласці ў памер.

— Ты шмат перакладаеш. Ці ёсць розніца ў адчуваннях усходніх і заходніх паэтаў: матывы, рытмы. У чым яны розныя?

— Розныя ва ўсім. Але нават у заходніх часам сустракаюцца адчуванні ўсходнія і наадварот. Што датычыцца сучасных — мяжа, розніца вельмі размытыя. Калі казаць пра класіку, то ўсходнія паэты больш традыцыйныя. Але хоць паэты Усходу і арыентаваны больш на ўнутраны свет, нельга сказаць, што Запад, наадварот, арыентаваны толькі на знешні свет. У той жа час для заходняга чалавека вельмі важны сацыум, а для ўсходняга — найперш сям'я. Лічу, што надзвычай цікава атрымалася ў нас: своеасаблівае паяднанне, бо мы заўжды былі на сутыкненні ўсходняй і заходняй культуры і бралі і тое, і тое...

Вельмі цікава расшыфроўваць праз творы і міфы нацыянальныя коды розных народаў. Асабліва датычна кітайскай паэзіі. Працавала з добра каментаванымі падрадкаўнікамі, якія рабілі кітаязнаўцы з філалагічнага факультэта і інстытута Канфуцыя, — трэба ведаць міфалогію, нейкія культуралагемы, каб быць у тэме. Я і сама стала цікавіцца.

— Але ці можна адчуць нацыянальны код без ведання мовы?

— У некаторай ступені можна. Мова — гэта тое, што непасрэдна адлюстроўвае менталітэт народа і яго думку, але ж мы вывучаем культуру іншых краін без ведання мовы, глядзім фільмы ў перакладах і тэатральныя пастаноўкі, чытаем перакладныя кнігі, сузіраем творы жывапісу... Ведаць усе мовы немагчыма.

— Коды якіх нацый табе сталі зразумелыя і які з іх табе найбліжэйшыя?

— Праз літаратуру прыйшло адчуванне і таджыкаў, і азербайджанцаў, і казахаў — у многім іх лучаць пастулаты ўсходняй культуры: імкненне да максімальнага захавання стабільнасці сістэмы і традыцый (значна менш, чым у заходняй культуры, і ў нас як у культуры на скрыжаванні), імкненне да індывідуалізму (адсюль традыцыйна ўсходняя выява чалавека ў лодцы без вёслаў — падпарадкаванне агульнаму цяжэнню і лёсу). Але гэта зусім не адмаўляе творчае ці навуковае выяўленне асобы: колькі славетых вучоных, паэтаў, мастакоў Усходу, пачынаючы са старажытнасці, мы ведаем! Ды і ў сучасным свеце ідзе актыўнае пераасэнсаванне законаў грамадства. Напрыклад, у Баку ў папулярным моладзевым квартале ёсць выява дзяўчыны ў кароткім топіку і ў джынсах... Але найперш нейкую глыбінную сімпатыю, павагу і захапленне, а таксама цікавасць адчуваю да кітайскага народа. І ў плане псіхалогіі, якая выяўляецца ў вершах. Пачынаеш разумець, як шмат блізкага ў менталітэтах вельмі далёкіх, здавалася б, народаў: нашага і кітайскага. Яны — вялікія працаўнікі. Да таго ж народ памяркоўны. У іх ёсць цікавы выраз: адступіўшы на крок, пабачыш бязмежныя далягяды. І тут яны падобны да нас: часам лепш не рабіць рашучы крок наперад, а пастаяць і паглядзець.

Разуменне гэтай філасофіі прыйшло, калі зацікавілася лёсам казахскага пісьменніка Немата Келімбаева. У сталым узросце ён аказаўся прыкаваным да ложка. І яму адкрыліся проста-такі неабсяжныя далі... І цяпер мы маем выключнага ўзроўню яго праявіныя творы.

— Які з кітайскіх паэтаў табе найбліжэйшы?

— Сучасны творца Ван Гачжэнь. Гэта своеасаблівы рупар пакалення. Хаця яго і шмат крытыкавалі, а верлібры называлі зборнікам афарызмаў пра сучаснасць (але вельмі глыбокі афарызмы). Вершы яго зразумелі і прынялі і ў Амерыцы, і ў Еўропе. Кранае яго лірыка каханна, пейзажныя замалёўкі...

— Раней у пераклад прыходзілі паэты, якія ўжо добра ведалі мову, з якой перакладалі. Як ты ставішся да шырока распаўсюджанай сёння практыкі, калі пераклады робяцца з падрадкаўніка?

— І сёння найбольш цэняцца пераклады, што робяцца з мовы, якую перакладчык ведае. Гэта больш правільна. А найвышэйшы пілатаж — калі перакладчык ведае не толькі мову, але і культуру той краіны, з мовы якой перакладае. Калі казаць пра кітайскую, то цяпер рыхтуюцца шмат спецыялістаў-кітаязнаўцаў, але яны ж не

паэты. А перакладаць паэзію найбольш складана. Асабліва кітайскую класічную паэзію: яе можна перакласці толькі прыблізна. Вельмі далёкія мовы, у іх розны танальнасці. Іерогліфы складаныя для разумення. Таму многія перакладчыкі пераставаюць толькі прозу. Адносна вершаў: кітаязнаўцы робяць пераклады на рускую мову, і толькі Алена Раманоўская рабіла для нас падрадкаўнікі па-беларуску — па яе падрадкаўніках і атрымаліся найлепшыя вершаваныя пераклады.

— У тваёй кніжцы «Пад чароўным шкельцам» пераклады займаюць істотную частку. Я гартавала зборнікі, дзе аўтарскія вершы — слабыя, тым больш на фоне ўключаных у іх перакладаў. Ці не баялася ты такой рызыкі?

— Так, было страшна, але ж рызыкнула.

— Ці часта ўвогуле рызыкнеш?

— Даводзіцца. Жыццё хоць і кампраміс, але ў той жа час і рызыка само па сабе.

— Калі ў тваім жыцці была найбольшая рызыка?

— Спачатку — выбар прафесіі, потым — у адносінах, у разрыванні, спыненні іх.

— Ці часта рвеш адносіны?

— Не надта, але апошнім часам пакідаю вакол сябе толькі самых блізкіх, вузкае кола. Знаёмых вельмі шмат, а сяброў мала.

— У вершы-прысвячэнні Немату Келімбаеву з твайго зборніка ёсць цікавы радкі: «Што баяцца смерці? Душам не памерці...» Што змушае цябе, таку маладую, задумвацца аб смерці?

— Гэта з маёй цікавасці да эсхаталагічных міфаў народаў свету. Цікава адкрываць для сябе, як смерць пераасэнсавана ў розных культурах. Для адных гэта — завяршэнне, для іншых — пачатак... Адно з галоўных пытанняў нашага існавання. Я не баюся смерці, бо веру ў жыццё пасля. Ёсць спадзяванне і на найвышэйшую, Боскую справядлівасць, і на вяртанне ўсім нам «па заслугах». Іншасвет існуе, гэта адлюстравана ў культурах усіх народаў свету. У гэтай сувязі не магу не згадаць творчасць англійскага пісьменніка-фантаста ды містыка Ніла Геймана, яго раманы і гатычныя аповяданні. Захапляюся яго здольнасцю пераасэнсоўваць ролю міфалагічных уяўленняў у нашым жыцці. Мы, людзі XXI стагоддзя, дагэтуль жывём у сусвеце міфаў нашых продкаў ды ствараем на іх аснове новыя...

— А сама ты сутыкалася з нечым містычным?

— Так. Чула крокі памерлага прадзеда ў яго пустой кватэры. Бачыла перад важнымі падзеямі прабабулю ў сне, і цяпер, бывае, адчуваю яе прысутнасць. Пра гэта — маё аповяданне «Болей не буду». Адночы азербайджанскі нумаролаг вызначыў, што маё цяперашняе жыццё — перадапошняя на зямлі, бо мая душа прайшла ўжо шмат рэінкарнацый; што ведаю занадта шмат для свайго ўзросту і старажытнай душы бывае цяжка ў малым целе...

— У іншым тваім вершы, які ўвайшоў у зборнік, ёсць радкі: «Толькі сэрцам сваім, быццам Данка, ты й дагэтуль змагаешся з цемрай маёй». Што для цябе цемра?

— Адмоўная частка натуры: жарсці, страхі...

— А які для цябе самы істотны страх?

— Згубіць сябе. Займацца не тым, чым хачу, ісці на непатрэбныя кампрамісы.

— Але ж у жыцці без кампрамісаў ніяк нельга. Дзе для цябе тая мяжа?

— За што б ні браўся, у грудзях заўсёды грукае: трэба ці не трэба... Прымаць табе: прыглушыць ці не. Бывала, даводзілася прыглушаць... А калі позна становілася нешта змяняць, — даводзілася адыходзіць ад сітуацыі з перакананнем больш так не рабіць ніколі.

— А якой ты бачыш сучасную моладзь?

— Даспадобы тое, што цяпер, нарэшце, стварыўся ідэал інтэлектуальнай асобы, гэтакі хіпстар, які дбае пра абарону жывёл ды і ўвогуле пра экалогію, цікавіцца музыкой і літаратурай ды пры гэтым выдатна арыентуецца ў плыні высокіх тэхналогій, з якім можна пагутарыць пра філасофію Шапэнгаўэра ды пра літаратурныя ўзоры шумерскага пісьменства, які імкнецца пабачыць свет... І, да ўсяго, арыентаваны на здаровы лад жыцця. То бок, быць «не прасунутым» цяпер не крута, паліць — не модна...

Гутарыла Яна БУДОВІЧ

АДХІНУЙШЫ ПОКРЫВА ТАЯМНІЧАСЦІ

Тысячагоддзямі жанчыны — так ужо склалася — не мелі асабліва шмат правоў. Але нават у такіх неспрыяльных варунках многія з іх здолелі ўзмацніць свой грамадзянскі статус. Менавіта пра гэта гістарычныя нарысы Анатоля Бутэвіча «Жанчыны з легенды» (Мінск, Мастацкая літаратура, 2017). Хоць мэтай аўтара было апісанне загадкавых лёсаў жанчын, якія нарадзіліся на беларускіх землях у розныя эпохі, твор дае магчымасць паразважаць пра іх уплыў на гістарычны працэс. Жыццё многіх стала легендай, і цяпер цяжка здагадацца, дзе праўда, а дзе міфы. Даўнія гістарычныя падзеі вельмі складаныя і неадназначныя. Да нас даходзіць толькі водгулле і скупыя звесткі.

Аўтар сцвярджае, што многія кіраўнікі Вялікага Княства Літоўскага не жадалі далучаць сябе і сваю дзяржаву да палітыкі нейкай адной краіны, магчыма, каб не залежаць ад яе самі і не ставіць у залежнасць лёс гаспадаркі. Наадварот, яны імкнуліся наладзіць стасункі з кіраўнікамі адразу некалькіх дзяржаў. У гэтым дапамагалі палітычныя шлюбы: нярэдка дзяўчыну са знатнага роду аддавалі замуж за прадстаўніка ўлады іншай краіны менавіта з такой мэтай. Таму нядзіўна, што славытыя жанчыны часта маглі кіраваць палітыкай. Але аўтар не расказвае выключна пра дзяржаўнае жыццё геранінь. Ён запэўнівае: «Жанчына заўсёды застаецца жанчынай: каханай, жонкай, маці — з багатым веерам асабістага жыцця, часам незвычайных і проста авантурных прыгод». Анатоль Бутэвіч даказвае гэта ў кожным са сваіх расповедаў.

...Шлюб з Барбарай Радзівіл прынёс каралю Жыгімунту II шмат складанасцяў. Закаханы ўладар справіўся з імі. Аднак хваробу Барбары перамагчы не ўдалося. Аўтар падае цікавы факт: каханне было настолькі вялікае, што, каб пахаваць Барбару, ён 20 дзён ехаў конна і ішоў пешшу за труной сваёй каханай ад Кракава да Вільні. Беларускі чытач добра ведае п'есу Аляксея Дударова «Чорная панна Нясвіжа». У нас ужо склаўся стэрэатып пра загадкавую асобу, што блукае па тамтэйшым замку. Але вось якая рэч: за трыццаць адзін год свайго жыцця Барбара Радзівіл ані разу не была ў Нясвіжы.

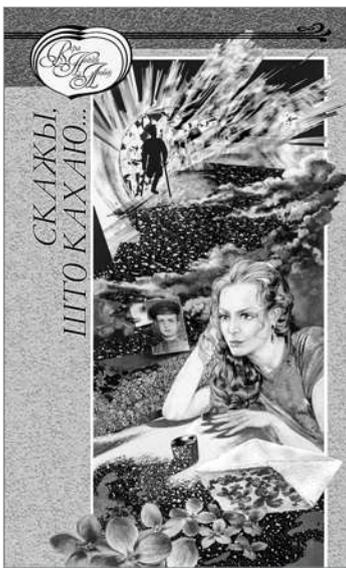
А вось яшчэ цікавыя факты. Першую жонку Васілю III выбіралі ледзь не на конкурсе прыгажунь, як казалі б цяпер, але нарадзіць жаданага сына яна не змагла. Другую

які ўплыў аказалі іх лёсы на далейшае развіццё падзей нашай гісторыі. Асабліва цікавы аналіз звестак А. Бутэвіч зрабіў пры стварэнні вобразаў Зінаіды Тусналобавай-Марчанкі, Соф'і Гальшанскай, Настасі Слуцкай. Гістарычныя нарысы складзены таленавіта. Насычанасць датамі, дакладнасць гістарычнага кантэксту, дасведчанасць аўтара ў забытых перыпетых біяграфій, глыбокі аналіз падзей мінулага, мастацкая дасканаласць апісанняў робяць кнігу надзвычай цікавай для чытача.

Цяпер часта можна пачуць аб гендарнай няроўнасці, часам даходзіць да ўзаемных папрокаў. Дык ці існуе аб'ектыўны погляд на спраўднае становішча жанчыны не толькі ў сучасным свеце, але і ў развіцці сусветнай цывілізацыі? Няма адназначнага адказу... Гісторыя і наша штодзённае жыццё раз за разам прымушаюць задумацца пра гэта.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Непрадказальнае, небяспечнае, рызыкаўнае... Каханне можа альбо падарыць крылы і зрабіць чалавека проста-такі ўсемагутным, даць сілы зрушыць горы, а можа, наадварот, кінуць на самае дно адчаю і безвыходнасці. І ніколі нельга пралічыць загадзя, што будзе, бо гэта пачуццё не паддаецца ні аналізу, ні логіцы. Пра яго можна толькі расказаць.

Новы зборнік прозы «Скажы, што кахаю...» (Мінск, Мастацкая літаратура, 2018) з серыі «Вера, Надзея, Любоў», як і папярэднія дзес'яць, выглядае важкім, афармлены з густам. Назва — паводле аднайменнага апавядання Настасі Нарэйкі, змешчанага на старонках кнігі.

Калектыў аўтараў, як звычайна, пададзены ў алфавітным парадку: побач з мэтрамі слова суседзяць пачаткоўцы, нават дэбютанты. Творы на дзвюх мовах.

Першым кідаецца ў вочы не зусім апавяданне, а хутчэй замалёўка Алеся Аркуша на паўтары старонкі, прычым не вельмі выразная, пра адзіноту. І больш з напісанага ім у кнізе няма нічога. Дык дзе каханне? З якой лупай яго шукаць паміж радкоў?.. Шчыра кажучы, шукаў, бо спадар Аркуш вядомы і паважаны пісьменнік... Прыемна ўражаны апавяданнямі Валерыя Гапеева, асабліва першым, якое мае назву «Назгуль». Яно пра армейскія часы аўтара, пра Казахстан (мо таму і ўразіла,

Вінаватае каханне

што сам пражыў у Казахстане чатырнаццаць гадоў?!), пра першыя пачуцці... Атмасфернае і надзіва шчырае, насычанае неспрыяльнымі дэталямі, бо, не ведаючы асабіста іншага нацыянальнага каларыту, не возьмеш іх ні з галавы, ні з энцыклапедыі. Тэма іншых твораў — вечнае саперніцтва за месца пад сонцам, дзе хапае крыўдаў, абраз, героі адчуваюць незапаграбаванасць, шукаюць каханне — а потым выракаюцца яго, здраджаюць і ўцякаюць «у адкрыты космас».

Два першыя апавяданні Таццяны Будовіч-Барадулі падаюцца ўрыўкамі з нечага большага. Не, яны не сьрыя, але выглядаюць нібыта выдраныя кавалкі з рамана ці аповесці, таму карціць абавязковага працягу, а лепш за ўсё вялікага твора цалкам, прычым неадкладна. Трэцяе апавяданне аўтаркі пад назвай «Помста» можна назваць сучаснай прытчай. Пабудаванае на кантрасце аб беспадстаўнай на першы погляд рэўнасці, яно дэкларуе пра моц прамоўленых слоў, якія заглытваюцца суразмоўцам прынадамі і выклікаюць нечаканую і непатрэбную, аднак, калі задумацца, зразумелую рэакцыю, што развіваецца ў падазронасць ды недаверлівасць і прыводзіць да цалкам лагічнага фіналу. Трэба адзначыць, што герані Таццяны валодаюць даволі моцным характарам. Яны прыўкрасныя ў сваім бяспрашшы, амаль усе з інтэлігентнага асяродка.

Алеся Емяльянаў-Шыловіч дзеліцца з чытачом романтичнай гісторыяй, якая адбылася пад Новы год. Аўтар упэўнены ў тым, што, здавалася б, асуджаным на вечную адзіноту людзям калі-нікалі выпадае шчаслівы шанец сустрэць каханне. Варта апынуцца ў патрэбным месцы ў патрэбны час. Напрыклад, спазніцца на цягнік, які б адвёз цябе туды, дзе асабліва нішто не чакае, трапіць у кватэру да свайго выкладчыка, бо ты яго студэнтка, а ён забыў рэшту ў кавярні, дзе ты падпрацоўваеш (і ты знаходзіш яго адрас і нясеш тых грошы яму, бо правільная), і застацца сам-насам з ім у яго кватэры за замкнёнымі дзвярыма (а замок сапсаваўся), а Новы год праз дзве гадзіны!..

З прозай на старонках зборніка дэбютуе Галіна Зыранова, вядомая ўжо як паэтка па часопісе «Маладосць». Паэт і ў прозе застаецца паэтам. Тры невялікія творы Галіны таму пацвярджаюцца. Гэта хутчэй свайго роду плынь свядомасці пра адчуванні праз разуменне прыродных з'яў і разважанні пра сутнасць кахання. І адчуванні гэтыя зусім не змрочныя... Анатоль Крэйдзіч зазірае ў студэнцкі пакойчык-куб да дзяўчат, якія распытваюць «шчасліваю Ленку» пра

спатканне з прыгожым хлопцам, які ўчора іх усіх падвозіў на ўласнай «Волзе». І яна распавядае каляжанкам прыгожую казку, якую ёй падарыў мужчына. Усе задаволеныя расповедам, а сама геранія ўначы плача ў падушку, бо на самай справе ніякага спаткання не адбылося. Яна ўсё прыдумала, прачакаўшы «каханага» пяць гадзін на холодзе каля возера, больш за тое, прыняла за яго ўпоцемках слуп, зачэпілася за нейкую патарчаку, калі пабегла насустрач...

Галоўнае, як кажуць, — трымаць твар і ўдар. Расповедамі пра каханне ў жыццёвых рэаліях Ніна Лістава нібы працягвае тэму, распачатую Валерыя Гапеевым. Яна менавіта апавядальнік. Некаторыя яе творы выглядаюць як рэпартажы. Нешта ў іх ёсць хэмінгвэўскае. Яны чапляюць, запамінаюцца. Ніна моцная дэталізацыя і канкрэтызацыя, што неўзабаве, магчыма, дапаможа стварыць ёй нешта значнае і вялікае.

«Чужая вясна» Юльяны Пятрэнькі магла б стаць камедыяй, калі напісаць сцэнар і зрабіць кінастужку. Апавяданне сапраўды вельмі кінематаграфічнае. Недарэчная сітуацыя, у якую трапілі ўсе героі твора і сталі яе заложнікамі па асабістай жа віне, нечым нагадвае чаплінаўскія піруэты.

Найбольш шчырай за ўсе астатнія творы зборніка, як па мне, падаецца аповесць Уладзіміра Сіўчыкава «Тры лілеі, лілеі тры...». Яна пра школьныя гады аўтара і пра яго першае школьнае каханне, прычым адраславана канкрэтнаму чалавеку... Адаму Глобусу! Аўтар нібыта нешта даказвае свайму апаненту, і таму твор выглядае як сапраўднае жывое стварэнне, якое дышае, маючы ўласныя сэрца, лёгкія і ныркі.

У цэлым жа зборнік «Скажы, што кахаю...» роўны, нібы поле для гольфа. Такое адчуванне, што яго нехта адмыслова старанна адправаваў, рыхтык піянерскі гальштук. Асцярожнічанне, відаць, уласцівае беларускаму менталітэту, перакінулася і на літаратуру.

Але ж каханне — гэта джунглі, нават выбуховае рэчыва!.. Як тут ні згадаць Анатоля Марыенгофа: «Ва ўсім, што адбываецца з чалавекам, вінаватае праклятае каханне! Я ненавіджу сваё каханне! Калі б я ведаў, што яго можна задушыць, то зрабіў бы гэта ўласнаручна. Калі б я ведаў, што яго можна атапіць, то асабіста б падвесіў яму камень на шыю. Калі б я ведаў, што ад яго можна ўцячы на край свету, то даўным-даўно глядзеў бы ў чорную прорву, за якой нічога няма».

Мікола АДАМ

Марцыял: зблізку і здалёку

Змінулага не смяюцца, але смех мае ўласціваць. Спрыходзіць да нас нават з далёкага мінулага. А два ці амаль два тысячагоддзі ў часе — гэта ўжо не толькі мінулае, але і вялікая даўніна. Менавіта праз столькі часу шчасліва дайшлі да нас, дзякуючы перакладу, эпіграмы старажытнарымскага паэта Марка Валерыя Марцыяла. Кнігу перастварыў па-беларуску з лацінскай мовы пісьменнік, мовазнаўца і педагог Анатоль Клышка. Пабыла свет яна ў выдавецтве «Альфа-кніга» (Мінск, 2018).

Анатоль Клышка ўмее здзіўляць. Здзіўленнем для мяне асабіста была некалі яго «Вёска вершаў», а потым — «Буквар», «Прыгаршчы галаваломак», яго загадкі для дзяцей і дарослых. Здзіўіў таленавіты пісьменнік і тут, у сваіх перакладах. Гэта не што іншае, як адкрыццё, якое прыйшло да нас праз тысячагоддзі. Іменна адкрыццём, а не знаёмствам хочацца назваць гэту кнігу. З усяго багацця Марцыялавых досціпаў перакладчык выбраў найбольш істотнае і характэрнае для аўтара Старажытнага Рыма і, думаецца, тое, чым можна якраз здзіўіць і зацікавіць сённяшняга чытача.

Марк Валерыя Марцыял — эпіграматыст сусветнай славы. Нарадзіўшыся ў Іспаніі, блізу сённяшняй Сарагосы, авалодваць паэтычным майстэрствам будучы творца адправіўся ў Рым. Было яму ўжо больш за дваццаць гадоў. Трапіў у добрае літаратурнае асяроддзе, хоць першую сваю кнігу — «Кнігу відовішчаў» — выдаў толькі ў 40-гадовым узросце. У «вечным горадзе», якім з'яўляўся Старажытны Рым, эпіграма намаганьнямі таленту Марцыяла дасягнула незвычайнага росквіту. Трэба ўлічыць, што гэта быў пачатак новай эры, дзе ўсё новае сапраўды набывала новы сэнс. І ўперамку, пачынаючы з апошніх гадоў кіравання Нерона да смерці імператара Даміцыяна (96 г.), таленавіты паэт з Більбія (Іспанія) стварыў каля паўтары тысячы вельмі яркіх і іранічных замалёвак з жыцця імперыі. Менавіта 85—96 гады былі самымі плённымі ў творчасці паэта. Ледзь не штогод выдавалася па зборніку эпіграм, і ўсе яны ішлі нарашчываць. Анатоль Клышка дае нам магчымасць пазнаёміцца з эпіграматамі, узятымі з чатырнаццаці кніг геніяльнага эпіграматыста, уключаючы і «Кнігу відовішчаў». Варта адзначыць, што над зборнікам перакладчык папрацаваў вельмі грунтоўна, падмацаваўшы яго даволі лаканічнай, але ўсеахопнай прадмовай і зусім не абцяжараным каментарам, як тое ўласціва многім выданням такога кшталту. Перакладчыку важна было засяродзіць чытача на саміх «жывых» эпіграмах.

Тое, што Марцыял адрасваў сваім сучаснікам (а яго чыталі і імператары — не толькі з цікавасці, але шукаючы там сабе і панігрычнай хвалы), не страціла прыцягальнасці і ў сённяшняга чытача. Хай мінула з часу напісання эпіграм амаль два тысячагоддзі і чалавечтва ў сваім развіцці дасягнула самых неверагодных вяршыняў, чалавек у сутнасці не змяніўся. Ён гэтак жа любіць, ненавідзіць, хахае, злуецца, радуецца, хлусіць і ліслівіць. Няма нічога дзіўнага, што многія яго даўнія заганы прыйшлі з ім далёкім шляхам у наш час. Ну хіба ўстарэла вось такое:

*Хваляць усіх, Калістрат, абы не хваляць самых вартых,
Ды калі кепскіх няма, хто ж будзе добрым яму?*

Хіба не надзённа гучаць гэтыя марцыялаўскія радкі:

*Заўтра збіраешся жыць, Постум, і ўсё паўтараеш:
заўтра.*

*Гэтае заўтра калі, Постум, настане, калі?
Дзе яно, заўтра, такое далёкае? Дзе яго ўзяць нам?
Мабыць, схавана яно ў землях парфян ці армян?
Гэтае заўтра — Прыяму, Нестару ўжо аднагодак!
Ну дык скажы мне, за што гэтае заўтра купіць?
Жыць будзеш заўтра. Нат сёння жыць позна ўжо,
Постум:
Мудры адзін толькі той, Постум, хто ўчора пажыў.*

Заўважым, што аўтар знарок аддалае ад свайго часу падзеі ў яшчэ далейшую даўнасць, выкарыстоўваючы тут імёны з гамераўскага эпаса, жадаючы, напэўна, падкрэсліць гэтым важнасць нестарэючай думкі.

Чалавек ніколі ў сваім жыцці не жадаў засяроджвацца толькі на сумным. Наадварот, у сумным ён заўсёды шукаў выйсця да вясёлага, каб аблегчыць цяжар свайго смутку. Як ні дзіўна, гэтым жа непрадказальным шляхам, ад сумнага да вясёлага, развіталася і сама эпіграма. Як памятаем, яна пачыналася фактычна з эпітафіі, з надпісу на магільным камені. Ды і ў перакладзе з грэчаскай эпіграма азначае «надпіс». І ўсё ж як сатырычны жанр эпіграма фарміравалася ў часы Марцыяла ў многім дзякуючы яму, хоць былі і да яго, хай і нязначныя, эпіграматысты. Як справядліва зазначае А. Клышка, Марцыял надаў эпіграме тую форму, з якой яна і ўвайшла ў еўрапейскую літаратуру. Старажытнарымскі паэт ведаў цану свайму востраслоўю і нездарма прароча заяўляў:

*Буду на вуснах ва ўсіх я, і шмат чужаземцаў з сабою
З радасцю ў родны свой кут вершы мае панясуць.*

Так яно ўрэшце і сталася. Прыемна, што гумар вялікага эпіграматыста не страціў «дасціпнай рымскай соли» і ў перакладах Анатоля Клышкі на беларускую мову. Чытаючы выбраныя радкі Марцыяла ў кнізе, пра якую вядзецца гаворка, мяне ўвесь час не пакідала адчуванне, што ўзніклі яны на нашай, беларускай, глебе. Надта ж неаспрэчная арганічнасць думак і судачыненняў. Надта многа ў іх беларускага поўнагалосся і сугалосся, сапраўднай народнай непаўторнасці слова. Мова перакладаў жывая і вобразная. Вядома ж, перакладчыку гэта каштавала вялікіх намаганьняў і той пакутнай працы, якая для чытача заўсёды застаецца незаўважнай. Хоць і гучанне перастворанага бездакорна беларускае, але ў эпіграмах, вынесеныя на наш чытацкі суд, даволі адчувальныя марцыялаўскі дух і дыханне самога асяроддзя далёкай старажытнасці. Гэта як уяўнае без самой уяўнасці і рэальнае, якое ніколі не пярэчыць уяўнаму.

Абсяг Марцыялавых назіранняў і бачання неабдымныя. Рымскі быт паўстае ў яго творачы ва ўсіх характэрных праявах. Таму няпроста было перакладчыку, улічваючы ўсю гэту неабдымнасць, данесці да нас у параўнальна невялікай кнізе усё найбольш значнае і характэрнае для паэта. Тым не менш пры сваім адборы не абшоў увагай перакладчык яго эратычныя творы, якія доўгі час не даходзілі да чытача, застольныя эпіграмы з кніг «Гасцінцы» і «Падарункі», нават уключыў у змест эпіграмы, якія прыпісваліся Марцыялу.

Наклад гэтай кнігі невялікі, да масавага чытача яна наўрад ці дойдзе. Але для айчынай літаратуры, на маю думку, гэта падзея і адкрыццё. Хацелася б, каб да гэтага адкрыцця далучылася як мага больш чытацкага люду. Кніга таго заслугае.

Казімір КАМЕЙША

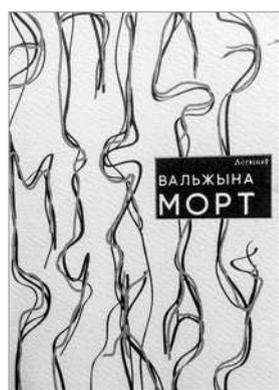
МОВА. МАДЭЛЬ ДЛЯ ЗБОРКІ

Разбурыць тэкст, знішчыць усё, што змацоўвае паміж сабой словы і сэнсы, забыцца на ўсё створанае раней... Пачаць пасля збіраць мову наноў, быццам пазл, без пэўных прыкмет, блукаючы ўпоцемках, навобмацак вышукваючы напрамкі, лавіць у цішыні водгалас мелодый, прыгадваць забытыя рытмы і адначасова ствараць новыя...

Творчасць некаторых паэтаў наўрад ці можна аналізаваць, кіруючыся класічным літаратуразнаўчым метадам: знаходзячы тropy, метафары, мастацкія сродкі і г. д. Справа тут не ў нейкай інакшасці мыслення ці ў асаблівасцях стылю і творчай манеры, а хутчэй у тым, што такую літаратуру проста немагчыма прэпарыраваць. Яна сама перш-наперш разбурае, раскладае па частках свядомасць чытача, каб той страціў арыенціры, тобок апынуўся адзін, у цемры, пасярод незнаёмай мясцовасці, і толькі рэдка пазнавальныя маркеры-вобразы будуць нагадваць пра навакольную рэчаіснасць. І тады кожны будзе шукаць свой шлях — зыходзячы з ужо знойдзенай падрыхтаванасці, абазнанасці ў сусветнай культуры, ступені развіцця мастацкага густу.

Таму на кніжках такіх аўтараў, як на інструкцыях для ўжывання медыцынскіх прэпаратаў, у абавязковым парадку я змяшчаў бы супрацьпаказанне: «не рэкамендуецца ўжываць асобам з павышаным узроўнем класічнай беларускай літаратурнай традыцыі ў крыві, а непаўнагадовым — пад абавязковым наглядом дарослых».

Вальжына Морт — адна з тых паэтаў (не хачу казаць «паэтка», бо там, дзе пачынаецца сапраўдная паэзія, на мой погляд, заканчваецца гендарныя размежаванні), якія напрыканцы 90-х — на пачатку нулявых здзяйснялі функцыю «разбурання мовы», каб на руінах і тле закладзі падмурак найноўшай літаратуры. Пасля

англійскай мове «Collected Body» (2011). Здавалася б, наш чытач меў усе шанцы страціць Вальжыну Морт як беларускамоўнага аўтара. Але, на шчасце, гэтага не адбылося. Як прызнаецца сама аўтарка, яна працягвае пісаць на абедзвюх мовах. З гісторыі літаратуры мы ведаем, што падобны шлях абраў некалі Уладзімір Набокаў, праўда, пасля ён усё-ткі перайшоў канчаткова на англійскую. Дарэчы, Вальжына Морт у Амерыцы працуе выкладчыцай паэзіі (!) у Карнэльскім універсітэце, дзе аўтар «Лаліты» ў сярэдзіне мінулага стагоддзя чытаў лекцыі па рускай літаратуры.

Летась у Беларусі выйшаў зборнік вершаў Вальжыны «Эпідэмія ружаў» (Мінск, «Логвінаў», 2017). Амаль траціна твораў у ім новыя, астатнія друкаваліся ў папярэдніх зборніках. Але так ці інакш з'яўленне кнігі — гэта своеасаблівае вяртанне паэта на Радзіму, завяршэнне цыкла. Бо, нягледзячы на вельмі моцную англамоўную традыцыю (нават да ад'езду з Беларусі), Вальжына Морт была і застаецца энергетычна і настраёва беларускім творцам. Пра гэта сведчаць многія вершы з новага зборніка, у прыватнасці такія, як «Зінгер», «Бабуля»,

публікацыі дэбютага зборніка «Я тоненькая як твае вейкі» (2005) Вальжына Морт пераехала ў ЗША, і там жа выйшлі яе наступныя кнігі: зборнік-білінгва «Factory of Tears» (2008) і цалкам на

«Мінская песня», «Цётка Анна», «Беларуская мова»... Апошні тэкст, дарэчы, — неверагодна эмацыянальны крык душы, экспрэсіўная споведзь, дзе любоў і боль сплятаюцца ў дзівосны калейдаскапічны малюнак, які ўражае, выводзіць чытача з раўнавагі, разгойдвае ўспрыманне і пакідае ў свядомасці незабыўныя вобразы:

*Калі нам выкалалі вочы, мы пачалі
размаўляць рукамі,
Калі нам адсяклі рукі, мы размаўлялі
пальцамі на нагах.*

Імкненне з'яднаць у адно пафас антычных драм, малітоўнасць біблейскіх псалмоў і ўтрапёнасць народных галашэнняў выклікае ашаламляльны эффект, здольны прывесці чытача да катарсісу.

Нягледзячы на выкшталцёны, месцамі шакуючы, эратызм і натуралізм, ментальнасць паэзіі Морт далёкая ад выключна жаночай, больш за тое: шмат каму з нашых паэтаў-мужчын якраз не хапае гэткай шалёнай, нястрымнай энергетыкі — такой, якая струменіць са старога «Эпідэміі ружаў»:

*Пакуль Міністэрства Транспарту
таптала абшасы,
пакуль Міністэрства Сардэчных
Справаў*

*білася ў істэрыцы,
Фабрыка Слэз працавала на начах,
нават на святых
ставіла рэкорды вытворчасці.*

У паэзіі для аўтаркі няма табу і абмежаванняў: яна дазваляе сабе выкарыстоўваць жорсткую, брутальную, месцамі абсцэнную лексіку. Гранічная шчырасць вельмі часта мяжуе з наўмысна правакацыйнай унутранай раскамлексаванасцю, жаданнем не проста здзіўіць чытача, а выклікаць у яго пачуццё непрымання і агіды.

*...мова, дзеля якой брат забівае брата,
мова, ад якой нікому не ўратавацца,
мова, што нараджае ўродаў-мужчын,
нараджае жанчын-жабрачак,
нараджае безгаловых жывёлаў,
нараджае жаб з чалавечымі галасамі.
Гэтая мова не існуе!*

Следам за сваімі знакамітымі літаратурнымі папярэднікамі — Тэдам Х'юзам, Чэславам Мілашам, Дэрэкам Уолкатам — і паралельна са сваімі не менш вядомымі сучаснікамі Верай Паўлавай і Сяргеем Жаданам Вальжына Морт не толькі не імкнецца прытрымлівацца класічных вершаваных форм, але і свядома пазбягае іх. Рыфма ў яе творчасці — надзвычай рэдкая госьця, яна з'яўляецца ў тэксце як фантам, прывід, як іранічнае, сцёбнае сведчанне паўтаральнасці, цыклічнасці быцця і сумяшчальнасці несумяшчальнага:

*Гусі-гусі, га-га-га,
Што вам сніцца?
Ня-мі-га.*

Нашмат больш увагі аўтарка надае рытму, гукавай, сэнсавай, эмацыянальнай гульні, што ў спалучэнні ствараюць яркую, непаўторную паэтычную палітру. Дзякуючы сваёй унутранай драматургіі тэксты Вальжыны Морт так і прасяцца на сцэну, для выканання на публіцы.

У сваёй прадмове да зборніка прэзаік Альгерд Бахарэвіч параўноўвае кнігу з чарадзейным сада, дзе «побач растуць боль і радасць, любоў і вусціш, жорсткасць і меланхолія». Сапраўды, кніжка атрымалася своеасаблівым борхесаўскім «садам, дзе разыходзяцца сцяжынкы», дзе кожны можа выбраць уласную пуцявіну дзеля спасціжэння закладзеных у тэксце сакральных ісцін.

Янка ЛАЙКОЎ

СВІТАНКІ НА ХУТАРЫ ПАБЛІЗУ ЛУНІНЦА

(У Год малой радзімы)

Анатоль КРЭЙДЗІЧ

Хутарам гэтае характэрнае слова не паважваецца называць, просіцца іншае слова — сядзіба. Яна не сказаць каб багатая, дый не дужа акультураная па сучасных мерках, а вась па памерах — тры гектары — чаму б і не. Дый наконц сталіцы як бы гучнавата сказана. Ну так, месца працы ў Мінску, у самым яго цэнтры. Дый пасада намесніка кіраўніка пісьменніцкай арганізацыі краіны вымагае сталічнага жыхарства. І кабінет за паўкрока ад плошчы Перамогі. Таму на праўду сталіцу на хутар, прабацце, на сядзібу, прамаяняў. І ўсё ж так яно так, ды родны кут у палескай глыбінцы на сталіцу, калі быць абсалютна шчырым, не праменьваў. Нават прапіска палеская была і ёсць, а вась сталічнай не было і дня.

Карацей, цяпер маё сталае прыстанішча — самае, так бы мовіць, глыбіннае. Гэта нічога, што рукой падаць да райцэнтра, затое як ёсць хутар-сядзіба. Якое ж тут прыволле! Садочак, лясоцка, сажалачкі, ягадкі, грыбочкі — не пералічыць усяго. Сойкі, дразды ўюцца ў двары, курапаткі чародкамі бегаюць, зоркія сарокі стракочуць... З акна дома назіраць за імі — любата. А па восені вожыкі на ганак забягаюць павітацца, тупаюць, нібы сланы... На ганку пад столлю ў кутах — ластаўчыныя гнёзды-глычкі, нібы з каракуля зробленыя. Ластаўкі не баяцца людзей, як у сталічных падземных пераходах, асабліва на станцыі метро «Плошча Перамогі», галубы. Тыя крылатыя снарады імчаць насустрач на ўзроўні вачэй, здаецца, вась вась пратараняць, таму ў нейкае імгненне не вытрымліваеш, прыгінаешся. А тут, на ганку, гэтыя ж няўлоўныя ластаўкі — нібыта стрымгаловыя кулі са змешчаным цэнтрам цяжару. Сядзіш улётку на лаве пад тымі каракулевымі глычкамі, а яны нуль увагі: шусь каля тваёй галавы, ледзь не кранаючы чупрыну вострым крылом, у дзірачку гняздзечка з кузюркаю ў дзюбе, а тады шусь назад паражняком. А ў шэранькіх глычках птушаняткі шамацяць ды папіскаваюць.

Дзікая прырода тут не проста суседнічае з цывілізацыяй, — яны як бы накладваюцца адно на адно і ўзаемадапаўняюць, упрыгожваюць, ды так гарманічна, што сэрцу ў грудзях цесна.

Але ж і працы тут... Ды ў такім райскім кутку яна толькі ў радасць. Выйдзеш восеньскай раніцай з нажоўкай ды голле яблынь, груш, персікаў, сліў, абрыкосаў, алычы, вішань абрэжаш-абцярабіш у садзе, у двары, паабалал парканаў. Пасля садовым варам зрэзы апрацуеш. Возьмеш рыдлёўку, абкапаеш як след ствалы тых самых садовых дрэў — любя паглядзець, і целу напруга карысная. Возьмеш сякеру ды дровы паколеш.

Зіма. Самая лёгкая пара года для сяльчаніна. Проста сяльчаніна. Але не для пісьменніка. Для яго гэта час клапатлівай працы, а дровы калоць — адпачынак і размінка. Вясна — напружаны працоўны перыяд і ў таго, хто, як любяць жартаваць існыя земляробы, «нічога цяжэйшага за ручку ніколі ў руках не трымаў». Асабліва на трускавачных (клубнічных) ды буяковых (галубічных) плантацыях, невялічкім палетку ды гародчыку, а ўвогуле — паўсюль. Так што зімовы час трэба напоўніць выкарыстоўваць за камп'ютарам. Гэты гэкт — толькі прадмова да ўсёй дзейнасці на сядзібе: і творчай, і фізічнай. Прычым фізічная будзе бесперапынна люстраватца ў творчай: дзённіку, нататках, замалёўках, нарысах... У тым ліку пра іншых вяскоўцаў, вёску, пра ўсё цікавае тут, у глыбінцы.

А пачаць, напэўна, найлепш з лагічнага пытаньня: нашошта яно табе, чалавеча, спатрэбілася? Гэта ж якое глупства — з кіраўнічых пасадаў у літаратурнай сферы і рэдактарскіх у журналістыцы раптам... на хутар-сядзібу, да сякеры-плуга-пілы-рыдлёўкі-вілаў-грабляў... Адказ просты: душа прагне, а час ляціць. Трэба паспець душу наталіць.

Зіма. Яна дае магчымасць пасядзець ля вокнаў за камп'ютарам і кнігамі, часопісамі, газетамі нават сярод белага дня. Такого белага, што гэтая бель вочы адбірае. Люты выдаўся снежны і досыць марозны па сённяшніх мерках. Усё снегам закідана, як тоўстай бухматай коўдрай: зямля, дрэвы, дахі, вінаграднік, кусты, плот... У натопленай хаце цёпла і ўтульна, патрэскае ў грубцы агменьчык. За акном, метры за два-тры ад яго, на прасторнай, як стол, кармушцы (знарок так блізка

прымастаколіў ладны кавалак фанеры, каб любаватца) мітусяцца, нібы рой, дзясяткі сінічак. Час ад часу іх зганяюць вялізныя ружова-попельна-пярэстыя сойкі, хапаюць самыя вялікія кавалкі сухароў ці мяккай аладкі, некаторыя падкідваюць угару гэтыя кавалкі і ловаць разяўленай дзюбай, а пасля каўтаюць, іншыя адлятаюць на галінкі яблынь, якія ледзь не ўтыркаюцца ў акно (яны і ўтыркаліся б, калі б своечасова не былі абрэзаны). Падсілкаваўшыся, сойкі пачынаюць мяўкаць. Ведаў, што гэтыя птушкі крэкчуць-скрыгочуць, але каб мяўкаць! Спачатку думаў, што гэта нашая кошка Вавёрка (так назвалі, бо вельмі ж па дрэвах у родным лясоцку альбо па яблынях любіць лазіць). Гэтае іх мяўканне забяўляе і здзіўляе. Цікава: гэта яны, як папугаі, перадражніваюць, капіруюць Вавёрчын голас ці гэта іх асабістая мова, другая пасля крыку-кратання? Залез у

Фота Анатоля Крэйдзіча.

даведнік. Аказваецца, нават твор такі ёсць — «Сойка-перасмешніца». Але прывяду дакладную інфармацыю з дасведчаных крыніц: «Сойка — лясная птушка, прадстаўніца сямейства крумкачовых. Велічынёй яна з галку-каўку, але значна прыгажэйшая, больш прыбраная. Апярэне ў сойкі рудаватае, крылы і хвост — чорныя, надхвосце — белае, на плячах ярка-блакітныя пёры з вузкімі чорнымі палоскамі. Ад кута рота ідзе вузкая чорная палоска — «вусы». Галава бялеса з падоўжанымі белымі стракацінамі. Дарослыя сойкі ў цёплы час года сілкуюцца казуркамі, вынішчаючы шмат такіх шкоднікаў, як хрушчы, вусачы, шашолкі, розныя лістагрызы, вусені шаўкапрада. Уласная песня соек нескладаная — гэта хутчэй крык. Затое яны здольныя прайграваць галасы іншых птушак. Так, яны свабодна пераймаюць крыкі канюка, івалгі, салаўя, кудахтанне курыцы, брэх сабакі, рыпенне старога дрэва ці студні, мяўканне кацяняці».

Вось, аказваецца, якімі артыстамі шчасціць любаватца і слухаць іх мяўканне штодзень праз акно на адлегласці выцягнутай рукі.

Тым часам у густой лазе вінаградніку, нібы ўюны, жвава поўзаюць-уюцца рабыя і шыракалобыя дразды-рабіннікі — ласуюцца зморшчаным вінаградом, які застаўся пасля асенняга збору ўраджаю. Некаторыя вінаградзінікі ападаюць на зямлю разам са снегам, і птушкі злятаюць на дол, падбіраюць іх. Усё як на далоні з ранку да вечара.

Вось налюбаваўся-наўяўляўся і страчу на клавіятуры.

...Гэта было больш за трыццаць гадоў таму. Я служыў у войску. Перапісваўся з дзяўчынай з вёскі Сасноўка Лунінецкага раёна. Вуліца — Сасноўская. Як пасля высветлілася, якая ж гэта вуліца — хутар. Мы тады яшчэ ні разу не бачыліся, але прыемна было перапісвацца. Я дасылаў дзяўчыне свае вершы, а яна гэтыя вершы малявала. Малявала так, як бачыла творы. І сядзібу сваю малявала і дасылала незнаёму салдату. Магла, канечне, і сфатаграфаватца, але яна малявала. А салдату гэта вельмі падабалася. Таму, як толькі дэмабілізаваўся, адразу ж на хутар-сядзібу, у Сасноўку, якая ўжо толькі па малюнках ды пісьмах дзяўчыны стала самай роднай на свеце.

Апынуўшыся ў паселішчы, папрасіў першага сустрэчнага паказаць хату Васіля Рыгоравіча Харкевіча. Той

задумаўся. Тады назваў мянушку, якую ведаў з пісьмаў і пастух як бач ажывіўся:

— Так бы і сказаў, што Цары. Вунь хата з белымі кутама ў глыбіні двара.

І вась ужо знаёмства з дзяўчынай, з яе бацькамі — простымі, але, як вельмі хутка высветлілася, мудрымі і бязмежна цікавымі сялянамі. Бацька дзяўчыны прадаў аднавяскоўцу карову, якая аказалася настолькі ўдойнай, што той прынёс магарыч. Вась за спакойнай гаманой пад чарку і застаў акасакаў-вяскоўцаў. Дзяўчына ледзь адарвала ад іх, каб паказаць усю сядзібу і яе жамчужыну — уласны лясок з маляўнічай горкай, на якой дрэў і кустоў, усялякай жыўнасці незлічона. Закахаўся і ў гэты лясоцка. Напісаў пра гаспадара сядзібы навілку. Гэты мой праявічны твор быў апублікаваны ў рэспубліканскім друку, а пасля ўключаны ў першую кнігу. Вась які маналог Васіля-Цара ёсць у ім (толькі не здзіўляйцеся, што простая мова пададзена ў першагодным выглядзе, не апрацавана літаратурна, яе нават рэдактары газеты і кнігі не кранулі сваімі суровымі гэблікамі): «Недаўно ночоваў у нас унук Колька. І якраз у той вечор под стрэху прылецеў дзяцел ды давай барабаніць у дылю. Чы то корміўся, чы обвешчаў родзічам, шчо то ёго ўладзенія. А ўнук пытае, хто там барабаніць. Я пошціў, шчо гэта смэрць пробіваецца цэрэз сцену до нас. То той хлопэц — ледзь розвіднело — скорэй поставіў до сцены дробіны, узяў бляху, гвоздзі, молотка і забіў тэ место, дзе дзяцел подзёўбаў. Гэтак ратоваў нас од смэрці. О, гэто хлопэц. Выросце — Чоловеком будзе».

Што адметна, прароцтва рэальнага героя апавядання — майго цесця, цяпер нябожчыка, Васіля Рыгоравіча Харкевіча, спраўдзілася. Наш пляменнік Мікалай Кузьміч сапраўды стаў працавітым і вельмі паважаным сярод сямейнікаў чалавекам.

Па праўдзе кажучы, Цароў род увесь такі — з пакалення ў пакаленне. А колькі ўжо іх, тых пакаленняў, можна налічыць ад продка Яўхіма Харкевіча, ад якога і паходзіць мянушка Цар, а цяпер Царовыя? Сем, калі палічыць да праўнукаў. А мянушка, між іншым, зусім не ад царскага багацця продка. Проста, калі ён маладым юнаком маліўся ў мясцовай язвінскай царкве, урачыста, годна, то людзі азіраліся на яго і казалі:

— Нібы цар, стаіць наш Яўхім!

Акрамя таго, што Яўхім меў па-царску годную паставу ды што загінуў на руска-японскай вайне (ёсць версія, што вярнуўся з той вайны і памёр дома ад тых ран) у пачатку ХХ стагоддзя, больш пра яго ніякіх іншых звестак не захавалася. Дакладна вядома толькі, што прыдбанае ім прозвішча не адышло ў нябыт. Калі аднаго з двух сыноў Яўхіма — Якава — на зывалі Царовым, дык Рыгора змалко ахрысцілі Царом. Нібы каранавалі. Вось толькі жыла яго сям'я зусім не па-царску. Рыгору яшчэ й дзесяці гадоў не споўнілася, як абхадзіў жабраком усё наваколле. Праўда, не хлеб прасіў, а лазу. З лазы плёў лапці. І сабе, і на продаж. Часам выбіраўся з дарослымі на балота. Дык па дарозе, здаралася, мужчыны яго цягнуць разам з лазою на плячах, а на сушы дадуць колькі вярчоў (пучкоў-васьмёрак лазы), і... цягні, хлопца, прывыкай з малага да цяжкай сялянскай ношы... І Рыгор прывыкаў. З трынаццаці гадоў араў, сеяў, касіў упоравень з дарослымі. А самаго было — ад зямлі два вяршкі і худы як хварасцінка. У Язвінскую царкоўнапрыходскую царскую школу чатыры гады прахадзіў без штаноў. Сарочка ды лапці — уся апрадка. Пасля чацвёртага класа чакаўся экзамен, і настаўніца папрасіла Рыгору маці, каб тая хоць якія порткі пашыла, маўляў, давядзецца ў прысутнасці важных асоб выходзіць да дошкі, адказваць на пытанні. І маці, як умела, змудравала першыя ў жыцці «цара» Рыгора штаны з саматканага палатна. Экзамен здаў на «выдатна», чаго і трэба было кахаць: кемлівы і старанны хлопчык на ўроках заўсёды радаваў настаўніцу. Далей у навуку ён, аднак, не пайшоў. Не да навукі, калі сям'ю карміць трэба. Дый не так проста было тады выбівацца ў людзі. Выбіваўся па-свойму, па-сялянску, усе свае спадзяванні ўсклаўшы на зямлю ды на ўласную цягавітасць. А разам з тым і на мудрасць, бо бяздумная праца, як пазней ужо сваіх дзяцей вучыў, — усё адно што ежа без солі. У 1920 годзе ажаніўся з аднагодкай Фядорай. Нягледзячы на тое, што жылі яны ў прыгранічнай зоне, на польскім баку, вяселле ім згуляць дазволілі. Адно папярэдзілі, каб не спявалі і не крычалі, бо непадалёку

у Мікашэвічах, «стаяць бальшавікі». У Рыгора на момант жаніцьбы сваёй зямлі было менш за гектар. Апрацаваўшы яе, меў час дапамагаць удовам, тым, хто не трымаў коней, калекам. Сабраўшы такім чынам грошай, купіў адразу яшчэ цэлы гектар добрага ворыва. І дарэчы, бо якраз дзеці пачалі паяўляцца: Кастусь, Васіль, які мянушку Цар панёс далей па жыцці, бо застаўся тут, на гаспадарцы, Сяргей, Мікалай, Вольга, Іван. Неўзабаве польскія ўлады аб'явілі рэформу, дзякуючы якой мясцовыя малазямельныя сяляне тады атрымалі ў агульнае карыстанне падлесак у ваколіцах Дубравы (былая назва Сасноўкі), прычым у значна большым памеры, чым мелі да гэтага. Да таго ж падлесак — мара шмат каго з сялян. Сюды ў 1936-м і перасяліліся з вёскі. За зіму ўвесь свой участак, а гэта ажно 14 гектараў, ад лесу вызвалілі. Да 1938 года ператварылі ў палетак восем гектараў лесу. З дзяцей больш за ўсіх шчыравалі шаснаццаці- і васьмнаццацігадовыя Кастусь і Васіль. Той самы Васіль, пра якога згадаў вышэй, — будучы бацька жонкі аўтара гэтых радкоў Тамары Васільеўны.

Калі ў пачатку 1941-га над сям'ёй павісла пагроза высялення ў Сібір, як над шматзямельнымі гаспадарамі, адзіным выратаваннем бачыўся падзел угоддзяў. Камусьці з сыноў трэба было тэрмінова ствараць сваю сям'ю, каб мець магчымасць падзяліць зямлю. 19-гадовы Васіль заявіў:

— Калі ўжо на тое пайшло, ажанюся. Але пры ўмове, што падчас падзелу зямлі мой голас будзе першы.

За зямлю чапляўся-хапаўся, як яго цэзка з мележаўскага рамана-хронікі «Людзі на балоце». Ці не таму гэтая кніга ў хаце Васіля-Цара заўсёды ляжыць на самым ганаровым месцы разам з Бібліяй. Гаспадыня Настасся так і казалі: «Гэта пра нас кніга».

Адразу ж пасля шлюбу з маладзенькай Настассяй яны пайшлі ў Кажан-Гарадок шыць якую-ніякую вопратку. Пакуль сядзелі ў яўрэй-краўца ў чаканні гатовых адзежы, нехта прынёс вестку: «Вайна!»

Вайна зрабіла Васіля-Цара інвалідам. За 16 кіламетраў ад Берліна быў паранены. Лячыўся ў Лодзі. Вярнуўся з Германіі ажно ў 1947-м з баявымі ордэнамі і медалямі, з якімі замест цацак, якіх не было, бавіліся дзеці. Бавіліся дый пагублялі, засталіся толькі ўзнагародныя кніжачкі. Толькі вярнуўся Васіль-Цар у родную Сасноўку, адразу ж стаў адным з арганізатараў калектыўнай гаспадаркі, доўга працаваў брыгадзірам. У іх хаце і сельская школа размясцілася.

Васіль Рыгоровіч і Настасся Трафімаўна нарадзілі і выгадавалі васьмёра дзяцей. З самай малодшай Тамарай мы пражылі 32 гады, і санаторыем для нас заўсёды была сядзіба, на якой і праца — найлепшы адпачынак. У яе многа паэтычных радкоў пра сваю маленькую радзіму, «дзе сэрца ніколі не чуе маны, дзе зорачкі ў небе звяняць на морозе, нібыта не зоркі яны, а званы». Яе вершы пра малую радзіму гучаць як гімн роднаму кутку. Тамара Васільеўна — педагог.

***

І васьмь жыццё на Царовай сядзібе працягваецца. Гаспадары Васіля Рыгоровіча даўно няма, але добрая памяць аб ім святла захоўваецца. Настасся Трафімаўна не стала на 97-м годзе жыцця сёлета ўлетку. Пры жыцці быў дваццаць адзін праўнук і васьмь-васьмь магла дачакацца прапраўнука. На жаль, крыху не дачакалася. Тыя нашчадкі, што бліжэй, таксама прымаюць удзел у гаспадаранні на сядзібе. У цёплую пару тут віруе жыццё.

А колькі такіх маленькіх радзімак па ўсім Палессі, па ўсёй Беларусі!

Восень. Пара збору ўраджаю. Нараслі вялізныя, салодкія кавуны і дыні, памідоры, перцы, кукуруза, сланечнікі, баклажаны, не кажучы ўжо пра бульбу і збожжавыя. Вецце яблынь схіляецца да зямлі пад цяжарам чырвоных, зялёных, жоўтых пладоў, грушы ападаюць нібы град. Зерне ў скрынях, салома звезена ў «сяльнік», духмянае сена нашыхавана з вясны. У лясочку, які як гародчык каля хаты, усялякіх грыбоў процьма: сыраежкі, баравічкі, падасінавікі і падбярэзавікі, лісічкі першы год як пракінуліся, а на струхлых ствалах арабін, а таксама на цурбаках — мясістыя і вельмі смачныя грыбы вешанкі. Самы час паглыбляць сажалкі, бо заплылі глеістай зямлёй і пакрываюцца кустоўем. Праца ў радасць, тым больш калі багатая аддача. А па начах пішацца. Да Дня беларускага пісьменства ў Іванаве-Янаве паспелася выдаць у выдавецтве «Мінкапрынт» кнігу «Іванаўшчына літаратурная. Ад сярэднявечча да сучаснасці». На рабочым сталі — рукапіс рамана «Сляпы дождж», артыкулы пра новыя творы сучасных пісьменнікаў і нататкі. Хараства, дый годзе!

...Але самы час адпачыць ад камп'ютара і заняцца справамі гаспадарчымі. У сенцах чакае бярозавыя вецце для новага вёніка. Трэба змудраваць яго і надвечоркам падмесці ганак, прасторны падворак, каб раніцай ступіць на ўсё чысценькае і пайсці пакалоць паленне. Малая-вялікая Радзіма павінна быць чыстая, прыбраная і багатая.

Алесь БАДАК

З кнігі «Развітанне з вечнасцю»

Гарманіст

Дайце сцэну гарманісту
З вёскі, дзе жывых пяць хат.
Чорна-белыя маністы
Круглых клавій — як для свят!

Ён сыграе не па нотах.
Ён мелодыі на слых
Падбірае, нібы мёртвых
Чуе прадзедаў сваіх.

Ды секвестарныя гамы
Наіх сягоння лаішчыць слых,
Бы прапісаны праграмы
Ў кожным сэрцы ўжо для іх.

Галаграмныя артысты
Хутка выйдучь на паклон...
Дайце сцэну гарманісту,
Шмат не зойме часу ён.

Прабязьць смяшок па зале,
Бо іграе міма нот,
Бо касцюм пад колер сталі
Не на гэты шыты рост.

Хоць дзівак, ды не паяц ён —
Урачысты кожны крок,
Нібы ў зале гул авацый,
А не дробненькі смяшок.

Ад святла заплюшчыць вочы
І прыроіць, як у снах,
Вёску, прызбу, дзе паўночы
Не сціхае гамана.

І для вёскі той забытай,
Той, што згінула ў былым,
Ён зайграе так, нібыта
Тут

яна ўся перад ім.

Дайце сцэну гарманісту.
Дайце гарманісту шанс, —
Заблішчыць слязою чыстай
Беларуская душа.

І, забыўшыся, што моднасць —
Іных рытмаў іншы дух,
Раптам з ёй адчуоць роднасць
Сотні гэтакіх жа душ.

За кулісамі прамовіць
Зорка сцэны:
— Абалдзець!
Гарманісту на падмогу
Выйдзе, здзіўленая ледзь.

І, падстроіўшыся сходу
Пад гармонікавы такт,
Заспявае як заўсёды, —
Бабы ў вёсках пелі так:

«Як вазьму я ружу кветку,
Ды пушчу на воду,
Плыві-плыві, ружа кветка,
Да самога броду».

І падхопіць песню зала,
Прабіраючы да слёз, —
Гэта дзейнічае зараз
Геннай памяці гіпноз.

І душа, як навігатар,
Нібы ў пошуках радні,
На афішах, як на картах,

Будзе вызначаць назаўтра
Толькі слова «гарманіст».

У лесе

Ішлі праз лес у вёску
Мы пад канвоем дрэў.
І месяц, нібы з воску,
Нам свечкаю гарэў.

Здавалася, сачылі
За намі сотні воч,
Чужымі тут лічылі,
Пакуль у лесе ноч.

Ты жартавала з рэхам,
Але было відаць,
Што страх свой ціхім смехам
Ты не магла прагнаць.

Я сам баяўся лесу
У гэты позні час,
Нібыта занавесіў
Ён цемраю ад нас

Нязнае былое,
Дзе першабытны век,
Дзе блізкаю раднёю —
І звер, і чалавек.

І ток ішоў па жылах
На кожны дальні гук.
І поўніліся сілай
Драпежнай

пальцы рук.

Ды страх і сіла зніклі,
Калі, як гаспадар,
Пярэжаўлена аклікнуў
Нас вулічны ліхтар.

Лес адступаў за спінай,
І я зусім забыў
За нейкую хвіліну,
Кім толькі што ў ім быў.

Сцежка

Тая сцежка гарадская за дамамі,
Па якой свой шлях скароціш
не нашмат,
Аказалася аднойчы паміж намі,
Як пад купалам нацягнуты канат.

Мы ішлі па ёй — нядаўнія падлеткі,
Што гадам сваім не ведалі цаны,
І глядзелі ўслед нам восеньскія
кветкі —

На прышэльцаў з невядомае вясны.

Незнаёмыя пакуль што між сабою,
Мы хадою набліжалі дзіўны міг,
Калі слова нават самае пустое
Набывае сэнс магічны для дваіх,

Калі позіркам да вуснаў
дакрануцца —
Як адчуць бяздоннасць неба
пад сабой,

І на сцежцы той ужо не размінуцца,
Але можна след у след ісці па ёй.

***

У дні самоты мроілася мне:
Пасля ўсяго, што стала
незваротным,
Парушыўшы закон для ўсіх
смяротных,
Ты з'явішся на яве, а не ў сне.

Мне столькі табе трэба расказаць,
Што будзе вечнай нашай размова.
Раз немагчыма паўтарыць нанова,
То хоць на словах лёс пераіграць.

Пакаюся за кожны божы дзень,
Які пражыў я не з табою п о т ы м.
Усе яны напоўнены самотай,
Ды не было і гэтага ў цябе.

...І вось цяпер перада мною стаіш
У вечаровым прыцемку парога —
Мая і не мая, — пасланка Бога.
І я маўчу, і ты маўчыш, маўчыш.

Як словы, слёзы коцяцца з вачэй...
За твой прыход мне Богу
накланяцца,

Ці гэта толькі прыступы
вар'яцтва,
Што мне за адзіноту даражэй?

Дзед

— Добра, калі ўсё добра, —
Мне кажа старэнькі дзед,
Тварам сваім падобны
На гэты пакутны свет.

Не зразумееш дзеда,
Ці добра яму, ці не.
Што ён такое зведаў
На гэтай зямлі раней,

Што ён такое бачыў
Стагоддзямі тут штодзень,
Каб у вачах маячыў
Заўсёды былога цень

І каб нішто на свеце
Здзівіць яго не магло,
Быццам, як дождж ці вецер,
Раней гэта ўжо было;

Каб, калі гора горбіць
Ці выпадзе святая час,
«Добра, калі ўсё добра» —
Адзін толькі мець адказ.

Натхненне

Пісаць — нібыта пляць на
аблачыне,
Адчуўшы незямное прыцягненне.
Быць толькі сведкай там, а
не прычынай

І новых строф, і вобразы з'яўлення.
Пісаць — глядзець навокал
безуважна,
Рассяяна сачыць, як цераз фортку
Пчала ўляціць, што потым
незаўважна

Зноў вернецца туды, дзе ёй
камфортней.

Пісаць — пасля дзівіцца, як ніколі:
Адкуль у верш патрапіла пчала
І рытм яго парушыла міжволі?
Але ж і прыгажосці дадала.

Развітанне з вечнасцю

У маленстве я жыў адчуваннем
цябе,
І здаваўся мне час бесклапотна-
бяспечным.

На падворку — трава, на страсе —
верабей, —
Уяўлялася ўсё на зямлі гэтай
вечным.

І калі станавіўся я сведкаю слёз
І жалобных слухаў у хаце размовы,
Я не тое што ўсё не ўспрымаў
усур'ёз,

А як быццам было расставанне
часовым.

Ну адкуль зразумець маё сэрца
магло,
Улюбёнае ўжо ў пераменлівы свет
наш,

Што тады, сярод інішага, гэта
было
Развітанне з табой, таямнічая
вечнасць.

Развітанне, калі разбураецца дом,
Калі дымам запахне туманнае
ранне,
Калі след на пяску перамые
дажджом...

Кожны год, кожны дзень, кожны
міг — развітанне.
Перастаў уяўляць я даўно ўжо цябе,
Ды ніяк не магу ўсё з табой
развітацца.

Хто ты ёсць і ці ёсць —
я не знаю цяпер
І ў няведанні гэтым хаду
заставацца

У рэжыме 24/7

Што дае лічбавая трансфармацыя кніжніц?

З павелічэннем аб'ёму інфармацыі ўсё цяжэй знайсці неабходнае з-за інфармацыйнага шуму, што распаўсюджваецца вельмі імкліва. Інтэрнэт прэтэндуе стаць асноўнай крыніцай інфармацыі. Дзе тут месца бібліятэцы? Як яна мусіць трансфармавацца, каб быць неабходнай лічбавому грамадству ды яшчэ і канкуруваць з іншымі інфармацыйнымі службамі? Адказы шукалі на V Міжнародным кангрэсе ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі «Бібліятэка як феномен культуры», сфаксаваныя на тэме «Камфортнае асяроддзе бібліятэк: новыя тэхналагічныя і матэрыяльна-тэхнічныя рашэнні».

ДОСТУП ЗАЎСЁДЫ І ЎСЮДЫ?

У пастаяннай адаптацыі бібліятэк да зменных умоў нязменнымі застаюцца асноўныя перавагі кніжніцы — прадастаўленне дакладнай інфармацыі, а цяпер асабліва актуальна — прафесійны пошук неабходных звестак і дакументаў у неабсяжным акіяне інфармацыйных рэсурсаў.

Класічная мадэль бібліятэкі, якая была прапанавана ў 1970—1980 гг. Юрыем Сталаровым, мае выгляд чатырохэлементнай сістэмы. Усе элементы сістэмы — бібліятэчны фонд, карыстальнікі, персанал і матэрыяльна-тэхнічная база — раўнацэнныя, функцыянуюць у непарыўнай узаемасувязі, а бібліятэка выконвае свае функцыі, калі ўсе яе элементы развіваюцца збалансавана.

З прыходам лічбавых тэхналогій інфармацыя ўспрымаецца абсалютна па-іншаму. Асноўныя крытэрыі для карыстальніка — зручнасць атрымання сэрвісу, мінімальны час. Таму бібліятэкі ў звыклым выглядзе ўжо не адпавядаюць сучасным крытэрыям. Пётр Рыжанкоў, дырэктар па продажы групы кампаній «ТЭХНАЛОГІЯ» (Масква, Расія), сцвярджае, што выкарыстанне сучасных лічбавых тэхналогій павінна быць рухавіком для бібліятэк. Ён бачыць мэтазгодным павялічыць хуткасць абслугоўвання чытачоў, аўтаматызаваць працэсы. Пётр Рыжанкоў прапануе канцэпцыю аўтаматызацыі бібліятэкі на аснове тэхналогій *RFID* — радыёчастотных ідэнтыфікацыйных метак (аўтаномныя мабільныя бібліятэкі *SMARTLIBRARY* працуюць 24 гадзіны 7 дзён у тыдзень без удзелу чалавека і могуць быць усталяваны ў любых пунктах горада ці населенага пункта): «Бібліятэка павінна і можа быць бліжэйшай да сваіх чытачоў, можа змагацца за новых карыстальнікаў. Дзякуючы тэхналогіі аўтаномнай мабільнай бібліятэкі *SMARTLIBRARY* не чытачы ідуць у бібліятэку, а бібліятэка ідзе да чытачоў. *SMARTLIBRARY* — унікальная мадэль бібліятэкі самаабслугоўвання». Перавага такой кніжніцы — спрашчэнне доступу да фондаў, эканомія часу карыстальніка. *SMARTLIBRARY* дае магчымасць прадставіць кніжніцу на станцыях метро, у гарадскіх парках, гандлёвых комплексах, гатэлях.

Сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі, якія дазваляюць працаваць як у лакальных, так і ў глабальных сетках, шматфункцыянальныя сэрвісы трывала ўвайшлі ва ўжытак. Міжнародны саюз электрасувязі і ААН, праводзячы маніторынг развіцця інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій у свеце, прылічылі Рэспубліку Беларусь да краін з высокай дынамікай развіцця інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій: 64 месца са 193 краін свету ў 2010 г., 38 месца са 152 краін у 2011 г., 32 месца — у 2017-м.

Інтэрнэт прыйшоў у публічныя бібліятэкі Беларусі больш як 15 гадоў таму. Найбольш актыўна падключэнне ішло з 2006-га да 2010-ых. Да 2018 года колькасць публічных бібліятэк, што маюць доступ у інтэрнэт, павялічылася ў паўтара раза ў параўнанні з 2010-м і на 01.07.2018 складала 1927 бібліятэк. Але разам з гэтым скарачалася колькасць бібліятэк: згодна са звесткамі Інтэграванага банка даных устаноў культуры, у 2006 г. было 4145 публічных бібліятэк, а да 01.07.2018 гэта лічба паменшылася на 38 % і складала 2574. (З 2011—2015 была закрыта кожная чацвёртая бібліятэка.) Колькасць зарэгістраваных карыстальнікаў публічных бібліятэк Беларусі летась складала 3 млн чалавек, віртуальных сярод іх — 0,4 тысячы. На пачатак гэтага года свой сайт мелі 137 публічных бібліятэк (больш як 80 % з іх — абласныя і цэнтральныя раённыя бібліятэкі). «Кантэнт-аналіз вэб-сайтаў публічных бібліятэк краіны,

які правяла НББ, прадэманстравала, што чым больш інфарматыўны вэб-сайт кніжніцы, тым больш актыўна прадстаўлена бібліятэка ў сацыяльных медыя — блогах, сацыяльных сетках, на *YouTube*, тым больш на вэб-сайце зарэгістраваных карыстальнікаў», — адзначыла Вольга Бандарчук, загадчык сектара навукова-даследчага аддзела бібліятэказнаўства НББ. На аснове праведзеных даследаванняў Вольга Бандарчук канстатавала, што ў асноўным бібліятэкі не абмяжоўваюцца стварэннем толькі вэб-сайта, але ствараюць і старонку ў сацыяльных сетках, блог, відэахостынг. Дарэчы, для прасоўвання якой-небудзь бібліятэчнай падзеі ў сацыяльных сетках спецыялісты раіць аддаваць перавагу групе, чым старонцы. Больш за ўсіх падпісчыкаў (2481) у сетцы «УКантакце» мае Баранавіцкая цэнтральная гарадская бібліятэка імя В. П. Таўлая, у сетцы «Аднакласнікі» — Іўеўская раённая бібліятэка (1988), у *Facebook* — Мінская абласная бібліятэка імя А. С. Пушкіна (1100 падпісчыкаў). Вольга Бандарчук лічыць, што прасоўванне кніжніцы ў сетцы трэба даручаць апантаным супрацоўнікам. Прыклад — блог Алены Капыток, дырэктара Барысаўскай цэнтральнай бібліятэкі І. Х. Каладзева. Бібліятэкі павінны выкарыстоўваць інтэрнэт, каб прыцягнуць да сябе, упэўнена Вольга Бандарчук.

Фота Кастуся Дробіна.

Увагі заслугоўваюць распрацоўкі Аб'яднанага інстытута праблем інфарматыкі НАН Беларусі (АІПІ НАН Беларусі), якія забяспечваюць анлайнавы інтэрнэт-доступ да электронных каталогаў. Так, можна зрабіць інтэрнэт-заказ і электронную дастаўку дакументаў на базе цэнтраў інтэрнэт-доступу да замежных навуковых электронных выданняў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі НАН Беларусі і Рэспубліканскай навукова-тэхнічнай бібліятэкі. У якасці праграмнага сродку — сістэма аўтаматызацыі бібліятэк АБІС «БІТ-2000», распрацаваная ў АІПІ НАН Беларусі. Сістэма эксплуатаецца ў ЦНБ НАН, РНТБ, бібліятэках Беларускай чыгункі, Акадэміі паслядыпломнай адукацыі, Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы.

Нягледзячы на тое, што Зводны электронны каталог (ЗЭК) фарміруюць чатыры найбуйнейшыя кніжніцы — НББ, ЦНБ НАН, РНТБ, Прэзідэнцкая бібліятэка, — у працэнтным выражэнні іх колькасць — вельмі малая велічыня на ўзроўні статыстычнай хібнасці. Большасць жыхароў Беларусі наведвае тысячы публічных, школьных, бібліятэк ВНУ, якіх пакуль няма ў ЗЭК. Адсутнасць звестак пра іх фонды зніжае эфектыўнасць выкарыстання інфармацыйных рэсурсаў, прадстаўленых у іх, заклапочаны Раман Матульскі, дырэктар НББ. Але да 2020 г. плануецца завяршэнне стварэння рэгіянальнага зводнага электроннага каталога ўсіх шасці рэгіёнаў краіны.

РАЗУМНАЕ ВІДЭА

З агромністага масіву неструктураванай інфармацыі знайсці патрэбнае часам бывае нялёгка. Тут і будзе карысная дапамога бібліятэкара, які акажа інфармацыйную падтрымку аддаленаму карыстальніку праз віртуальныя даведачныя службы, сацыяльныя сеткі, чаты, электронную пошту. Сёння ў інтэрнэце найбольш запатрабаваны відэакантэнт, заўважае Алена Тулупава, загадчык аддзела даведачна-інфармацыйнага абслугоўвання НББ. Паводле даследаванняў, пры чытанні тэкстаў засвойваецца толькі 10 %, пры аўдыяўспрыманні — 12 %, а пры камбінаванні аўдыя і відэа — да 65 %. Вось чаму відэа лічыцца найбольш эфектыўнай формай электроннага навучання. У якасці прыкладу эфектыўнай тэхналогіі, у аснове якой — экраннае відэа, Алена Тулупава вылучае тэхналогію скрынкастынгу. Скрынкаст — відэаролік, запісаны з дапамогай спецыяльнай праграмы, які дэманструе дзеянні на экране камп'ютара,

што суправаджаюцца голасам, цітрамі, спецефектамі. Сфера прымянення скрынкастынгу можа быць шырокай: відэаролікі ствараюць для рэкламы бібліятэкі, анонсаў, прэзентацый, майстар-класаў, а таксама для павышэння інфармацыйнай культуры аддаленых карыстальнікаў (з дапамогай стварэння навучальных відэаролікаў). У інтэрнэце ёсць шмат варыянтаў софту для скрынкастынгу. Найбольш папулярныя — *Camtasia studio*, *Movavi Screen Studio 9*. Тэкст відэароліка павінен быць кароткі, бо аптымальны час скрынкасту — каля 3 хвілін. Для найлепшага прасоўвання скрынкастаў недастаткова іх проста размясціць у інтэрнэце — варта пастаянна інфармаваць карыстальнікаў аб прадукце, лічыць Алена Тулупава: «Трэба размяшчаць анонсы і постфактумы пра створаныя ролікі, абнаўляць посты пра іх у сацсетках. Размяшчаючы ў сетцы, пажадана далучаць да скрынкастаў метадачныя, якія апісваюць іх змест, у сацсетках прымацоўваць хэштэгі». Калекцыя скрынкастаў НББ сёння актыўна папаўняецца, статыстыка праглядаў і зваротная сувязь сведчаць пра цікавасць да такой новай формы работы. Меншае колькасць зваротаў аддаленых карыстальнікаў з пытаннямі пра работу сэрвісаў, па якіх створаны відэаўрокі. Такая форма дае новыя магчымасці для абслугоўвання аддаленых карыстальнікаў і павышэння іх інфармацыйнай культуры.

Зварот карыстальнікаў да электронных дакументаў у складзе ліцэнзійных электронных рэфармацыйных рэсурсаў нямецкія калегі з бібліятэкі Універсітэта Іагана Гутэнберга ў Майнцы (Германія) адзначаюць як асноўную тэндэнцыю, якая вядзе да адчувальных змяненняў. У прыватнасці, ва ўніверсітэцкай бібліятэцы Майнца значна скарацілася падпіска на папяровыя навуковыя часопісы. Больш за тое, тут плануецца і далей яе зводзіць да мінімуму або адмовіцца ад падпіскі на папяровыя часопісы ўвогуле. Гэта абумоўлена вельмі багатым кантэнтам, прадстаўленым у электронных рэсурсах, а таксама шырокімі пошукавымі і функцыянальнымі магчымасцямі, якімі валодаюць сучасныя электронныя платформы выдаўцоў і аагэгатараў электронных рэсурсаў, падзялілася досведам ад стажыроўкі Марына Рудакоўская, загадчык аддзела карпаратыўнага ўзаемадзеяння НББ. Нямецкія калегі лічаць, што такія змяненні дадуць значнае вызваленне плошчаў, якія можна выкарыстаць для іншых мэтаў. У гэтай бібліятэцы адсутнічаюць карткавыя каталогі і картатэкі (даведачна-пошукавы апарат — у электроннай форме).

БОЛЬШ АНЛАЙН-СЭРВІСАЎ

Важнае значэнне ў бібліятэчна-інфармацыйнай прасторы набываюць электронныя бібліятэкі і анлайн-рэсурсы. Нацыянальная (Каралеўская) бібліятэка Даніі прадастаўляе чытачам у карыстанне электронны лічбавы каталог *REX* — поўную базу даных для пошуку інфармацыі з магчымасцю заказаць анлайн неабходныя матэрыялы, карыстацца аддаленым доступам, атрымаць анлайн-дапамогу бібліятэчных супрацоўнікаў. Так бібліятэчна-інфармацыйная прастора трансфармуецца з дапамогай анлайн-сэрвісаў і лічбавых бібліятэк для доступу да інфармацыі дыстанцыйна з любога пункта свету.

На партале НББ з 2018 года запрацавала сінхронная форма віртуальнага даведачнага абслугоўвання з выкарыстаннем чат-тэхналогіі: колькасць аддаленых карыстальнікаў пастаянна расце, што вымагае новых форм атрымання даведак. Апошнім часам колькасць заказаў у НББ на розныя бібліятэчныя паслугі павялічылася ў 3,5 раза: у НББ звяртаюцца жыхары іншых рэгіёнаў і атрымліваюць поўны цыкл паслугі — ад заказа праз партал бібліятэкі да атрымання выніку на электронную пошту (створаны асобны відэаўрок па ўсіх спосабах і этапах анлайн-аплаты заказа, пры гэтым захаваліся аналагічныя бясплатныя паслугі: на партале, як і раней, працуюць тры *ВВС*, чат, іншыя формы інфармацыйна-бібліяграфічнага абслугоўвання). Удасканаліла віртуальнае абслугоўванне і функцыя прыёму электронных плацэжаў.

Такім чынам, у новым лічбавым свеце абстраецца неабходнасць вызначаць, ці гатовы бібліятэкар змяняцца, перавучацца, пераходзіць ад пасіўнай пазіцыі да актыўнай. Аднак паскараючы працэсы перапрацоўкі інфармацыі, лічачы футуролагі, камп'ютарныя тэхналогіі адмоўна ўздзейнічаюць на чалавечую свядомасць. У інфарматызацыі і глабалізацыі многія бачаць цэнтральную пагрозу для чалавецтва. Дзмітрый Ліхацоў у свой час прадказваў: «XXI стагоддзе будзе стагоддзем гуманітарных навук і гуманізму. У адваротным выпадку чалавецтва можа вырадзіцца ў гуманойдаў, якія ўмеюць лічыць і карыстацца камп'ютарамі, але і духоўныя каштоўнасці можна будзе выказаць адным-двума словамі»...

Наталля СВЯТЛОВА

Блаславёная справа

Млын навін

***

На базе Лідскай гарадской бібліятэкі № 4 — філіяла Лідскай раённай бібліятэкі імя Янкі Купалы прайшоў семінар «Бібліятэкі рэгіёнаў у Год малой радзімы: дзейнасць па духоўна-маральным і патрыятычным выхаванні дзяцей і моладзі».

Семінар арганізаваны ў рамках работы секцыі «Дзейнасць свецкіх і царкоўна-прыходскіх бібліятэк у праваслаўных традыцыях» IV епархіяльных Калядных чытанняў.

Спецыялісты бібліятэк, якія працуюць у кірунку духоўнай асветы, маюць патрэбу ў павышэнні кваліфікацыі. Семінар ладзіўся ў рамках Праграмы супрацоўніцтва Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і Беларускай праваслаўнай царквы ў галіне культуры і творчай дзейнасці, аховы, аднаўлення і развіцця гістарычнай і культурнай спадчыны.

Удзел узялі больш за 30 прадстаўнікоў публічных і прыходскіх бібліятэк. З цікавымі дакладамі выступілі протадыякан Генадзь Малееў, прафесар Мінскай духоўнай семінары, выкладчык, кандыдат багаслоўя; Вольга Рынкевіч, галоўны бібліятэкар НІА бібліятэказнаўства Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, намеснік старшыні каардынацыйнага савета па развіцці бібліятэчнай дзейнасці пры Сінадальным аддзеле рэлігійнай адукацыі і катэхізацыі, і прадстаўнікі раённых бібліятэк.

Удзельнікі абмеркавалі пытанні духоўнай асветы і патрыятычнага выхавання дзяцей і моладзі сродкамі праваслаўнага краязнаўства, якое выходзіць у падрастаючага пакалення цікаваць да духоўнай культуры народа, павагу да гістарычнага мінулага, а таксама адказнасць за лёс Айчыны і імкненне прыносіць карысць роднаму краю.

Дар'я МАРЦІНКЕВІЧ,

загадчык аддзела бібліятэчнага маркетынгу Лідскай раённай бібліятэкі імя Янкі Купалы

ВЕДЫ + ШКОЛА = ПАЗІТЫЎ!

Праваднікамі ў краіну ведаў сталі бібліятэкары Астравецкай дзіцячай бібліятэкі. Цікава, шумна і весела прайшла гульнівая праграма «Верасень кліча ў школу», мэтай якой было настроіць дзяцей на вучобу ў забаўляльнай форме ва ўтульнай атмасферы бібліятэкі.

У госці завітаў казачны гарэза і весялун Бураціна. Ён пахваліўся, што прадаў сваю азбуку і купіў білет у лялечны тэатр. Але дзеці не падтрымалі яго ідэю, расказалі, што трэба вучыцца, каб потым усё ведаць і ўмець. Бураціна спачатку засумаваў, але ўспомніў, што ведае, дзе знаходзіцца ўваход у Краіну ведаў, ды згубіў ключ. Дзеці вызваліся дапамагчы. Для гэтага трэба было прайсці квэст «Знайдзі ключ ад Краіны ведаў».

Далей чакалі вясёлыя і рухомыя гульні, конкурсы: «Збяры партфель», «Пара ў школу», «Званок на ўрок», «Урок геаграфіі», «Урок малявання», «Дзяжурныя». Школьнікі выдатна спраўляліся з заданнямі, адгадвалі вясёлыя школьныя загадкі, паказвалі ўменні і веды. Больш за ўсё спадабаліся дзецямі конкурсы «Збяры партфель» (трэба было праявіць спрыт і ўважлівасць), «Званок на ўрок» (пад школьны званок першаму заняццю месца ў класе), «Дзяжурныя» (прыгожа, хутка і акуратна сервіраваць стол для школьнага абеду). Удзельнікі атрымалі памятных сувеніры, пазнавалі ў «Школьным караоке» і сфатаграфаваліся на памяць.

Ганна КЕРЭЛЬ,

бібліятэкар Астравецкай дзіцячай бібліятэкі

Конкурс «УРОКІ СУЧАСНАСЦІ»

КЛЮЧ АД ТАЯМНІЦЫ

Пазакласнае чытанне ў 7 класе. Андрэй Федарэнка «Афганская шкатулка» (2010 год)

Абгрунтаванне актуальнасці тэмы. Вучні ўжо сустракаліся з творамі А. Федарэнкі на ўроках пазакласнага чытання і засталіся ў захапленні ад аповесці «Шчарбаты талер». Гэта, напэўна, першы выпадак у маёй практыцы, калі твор быў прачытаны ўсімі без выключэння. Таму, прапаноўваючы і рэкламуючы наступны твор Федарэнкі, я магла быць упэўнена ў тым, што дзеці зацікавяцца.

Арыгінальнасць урока. Часта выкарыстоўваю такія формы правядзення заняткаў па літаратуры, як гульня, конкурс, віктарына, падарожжа, асабліва на ўроках пазакласнага чытання. Работу па аповесці арганізуюваю як самастойную. Прапаноўваю вучням пытанні, на якія на працягу заняткаў неабходна даць пісьмовыя адказы. Пытанні складзеныя такім чынам, што самастойная дзейнасць вучняў ператвараецца ў захапляльнае падарожжа па старонках цудоўнай аповесці.

Прапанаваная форма работы дазваляе вырашыць шэраг пытанняў. Па-першае, роля настаўніка зведзена да мінімуму: толькі кансультацыя і тлумачэнне, як рабіць заданне (хаця ў маім выпадку і гэты этап адсутнічаў), па-другое, вучні самастойна займаюцца на працягу 40 хвілін, працуюць з тэкстам, прачытаным дома. Па-трэцяе, сабраўшы сшыткі, можна выставіць калонку адзнак, што не заўсёды атрымліваецца на ўроках літаратуры.

Вучням прапануюцца тры заданні па аповесці «Афганская шкатулка». Яны выконваюцца пісьмова, сшыткі здаюцца на праверку.

1. Расшыфруйце фразу з аповесці «Афганская шкатулка». Для расшыфруўкі выкарыстоўвайце спосаб, якім карыстаўся Цім, перадаючы свае пазначкі на ўроку Валіку (для канспірацыі). Фразу запішыце. 1 бал

15-6-9-3-28-26-1-11-15-1-6-17-16-2-1-26

2. Як атрыманая фраза (глядзіце заданне 1) звязана са зместам аповесці «Аф-

ганская шкатулка»? Як вы разумееце сэнс гэтых слоў? 4 балы

3. Вам трэба намаляваць прадмет, які меў важнае значэнне для лёсу некаторых герояў. Выкарыстоўвайце Ключ. Дайце адказы на ўсе прыведзеныя пытанні. У адказе — толькі адно слова. Першая літара слова — Ключ. Напрыклад: 1 (нумар пытання) — Т (першая літара слова-адгадкі). Запішыце Ключы ў слупок. Напрыклад:

- 1 — Том (1 — Т)
- 2 — Жук (2 — Ж)
- 3 — Кот (3 — К) і г. д.

Карыстайцеся тэкстам аповесці.

1. *Горад, з якога доктара Пратасевіча накіравалі ў ваенны шпіталь на «курсы павышэння кваліфікацыі».*

2. *Назва касетнага магнітафона, які быў падараваны «афганцу» ў шпіталі.*

3. *Гульня, у якой вясцоўцы і зарэчаныцы высвятлялі, хто з іх лепшы.*

4. *Прафесія бацькі Ціма.*

5. *Самы лёгкі і цікавы школьны прадмет.*

6. *Мянушка сабакі «барадача».*

7. *Плод, які з часоў Афганістана Крушынскі пачаў ненавідзець.*

8. *Кветка, да якой цягнеца рукой салдат на помніку «афганцу».*

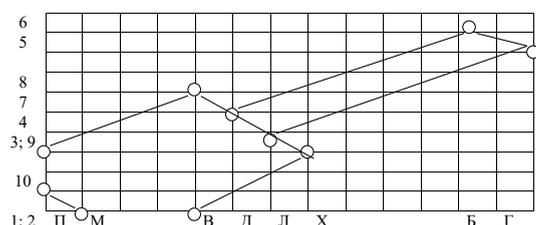
9. *Гэты прадмет доктара Пратасевіч выпадкова пакінуў на могілках.*

10. *Прафесія Валікавай маці.* Адзначце каардынаты на шкале. Спалучыце лініямі кропкі каардынаты.

! Спалучайце ў той паслядоўнасці, у якой ідуць пытанні. Які прадмет у вас атрымаўся? Якое дачыненне ён мае да аповесці?

Ключ + малюнак + тлумачэнне = 5 балаў

У выніку выканання трэцяга задання мусіць атрымацца рыдлёўка. Вучні павінны даць правільныя адказы на 10 пытанняў. Астатняе — справа тэхнікі. Настаўнік можа дапамагчы у расстаноўцы кропак, спалучэнні ліній. Дзецяў трэба нагадаць, што рыдлёўка мела важнае значэнне

ў раскрыцці таямніцы. Рыдлёўкай капалася магіла з магчымым скарбам, рыдлёўку падкінулі доктар Пратасевіч і яго зяць Крушынскаму, якога потым сталі абвінавчываць у злачыстве.

Удзел вучняў у занятках. Пытанні складзеныя такім чынам, што тыя, хто не прачытаў тэксты, проста не выканаюць заданні. А на ўроках дадатковага чытання менавіта гэта часта паўстае асноўнай праблемай. Настаўнікі не могуць не пагадзіцца з тым, што работа на ўроку часта зводзіцца да работы асобных вучняў, якія прачыталі тэкст (тыя, хто не прачытаў, проста сядзяць на працягу заняткаў, а ў канцы, магчыма, атрымліваюць нейкую адзнаку). Па пісьмовых работах можна лёгка адшукаць несумленнага чытача і прапанаваць яму дачытаць тэкст, каб палепшыць вынік. Хаця з творами А. Федарэнкі гэтага не здараецца.

Вынікі. Ацэньваючы работу, неабходна перш за ўсё ўлічваць тыя моманты, дзе вучні дэманструюць сваё веданне тэксту, уменне арыентавацца ў вялікай колькасці старонак (дарэчы, на занятках дазваляю карыстацца творами), валоданне беларускай мовай, уменне выказваць на ёй свае думкі і меркаванні. Пабудова малюнка па каардынатах — элемент больш гульні, займальны, тут можна прапанаваць сваю дапамогу і не зніжаць за гэта бал. Жадаю поспехаў нашым вучням і займальным урокам настаўнікам!

Марыя ЛОБАНЬ,
настаўніца беларускай мовы і літаратуры гімназіі № 31 г. Мінска

Брэсцкая «Літаратурная альтанка», напоўненая казкамі, гульнямі, віктарынамі, зноў сустракала сяброў. Гэтым разам яе ўдзельнікамі сталі вучні дзіцячага садка № 46 абласнога цэнтра, распавяла старшыня Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ Таццяна Дзямідовіч. Гаспадыня чароўнага куфэрка, казачніца і рамесніца Вольга Сандрыкава захапіла дзетак дзівоным прадстаўленнем. Юныя глядачы не толькі сачылі за цікавымі сюжэтамі, але і самі ўдзельнічалі ў спектаклі, у якім ласкавы каток ды смелы пеўнік размаўлялі па-беларуску. Напрыканцы дзеці здзівілі пісьменнікаў арыгінальнымі загадкамі. Падарункам ад Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ для дапытлівых малых стала кніга Мікалая Бусько «У бары жывуць сябры».

***

Даўгаўпільскі паэт, член СПБ Станіслаў Валодзька і бра-

слаўскі кампазітар Альберт Белусь завіталі нядаўна ў Браслаўскую школу мастацтваў. У працэсе іх творчага супрацоўніцтва з'явілася нямала песень (адрасаваных дарослым і дзецяў), якія і прагучалі ў актавай зале школы мастацтваў. У канцэрце бралі ўдзел ансамбль «Спадчына» Цэнтра беларускай культуры і беларускага таварыства «Уздым» (г. Даўгаліпіль) і салістка ансамбля «Пралескі» ЦБК Юлія Хмяльніцкая. У складзе даўгаўпільскай дэлегацыі былі Алег і Алена Валодзькі. У выкананні Алены прагучаў верш для дзяцей «Куды падзеўся апетыт?». Спявачка Ірына Каралькова выступіла з песнямі, аўтарам музыкі якіх з'яўляецца Альберт Белусь, на вершы паэтаў Браслаўшчыны Тэрэзы Крумплеўскай і Дانیіла Волчака.

***

Нядаўна брэсцкая паэтэса Надзея Парчук сустракала ў сябе дома настаўніцу беларускай мовы і літаратуры Стытычаўскай СШ Пінскага раёна Людмілу Сачкоўскую і вучаніцу 9 класа Ганну Тынавец, якія наведалі зямлячку. Справа ў тым, што Ганна ўзялася за напісанне даследчай працы «Малая радзіма ў творчасці Надзеі Парчук». Але як напісаць цікава, калі ні разу не бачыў паэтэсу? Сустрача доўжылася не адну гадзіну і атрымалася не толькі літаратурна-дзелавой, але і шчырай ды цёплай, адзначае член Брэсцкага аддзялення СПБ Мікалай Панасюк. Надзея Мікалаеўна адказала на ўсе пытанні юнай даследцы. На развітанне настаўніца і вучаніца атрымалі ў падарунак некалькі кніг з аўтарскім аўтографам.

Падрыхтавала Міра ІЎКОВІЧ

АДМЕТНЫЯ ВЫСТАЎКІ КАСТРЫЧНІКА

Такога цёплага надвор'я ў гэтым месяцы не было даўно. Як гэта паўплывала на культурнае жыццё краіны? Што прапануюць выставачныя пляцоўкі?

Мастацкая галерэя «Высокае места»

1. Вам сняцца дзіўныя сны? Вы спатыкаліся на дарозе жыцця? Губляецца сэнс быцця? А можа, шэрая нуда або прыхаваная жорсткасць не даюць спакою? Тады варта наведаць выстаўку Уладзіслава Куфко «Нырні ў акварыум».

Светаадчуванне мастака не пакіне абыякавым, і, магчыма, вы знойдзеце адказы на многія пытанні. Ідэя выстаўкі грунтуецца на тэорыі так звананага трайнага скачку, якую сфармуляваў сам аўтар. Скачок першы — сыходжанне ў плод да маці — самы шчаслівы перыяд жыцця на зямлі. Другі скачок — гэта нараджэнне і быццё ў трохмернай рэальнасці, у якой адбываецца асноўная падрыхтоўка да апошняга. Завяршальны цыкл трэцяга скачка — пераход у бясконцасць, назад да Творцы. Гаворка ідзе пра тры асноўныя этапы жыцця душы.

Мастак нібыта з вышыні назіральніка завастрае ўвагу на асобных момантах быцця, адначасова іранізуючы і гарача перажываючы за сваіх герояў. Часцей за ўсё гэта выяўляецца ў гратэска-сюррэалістычнай форме.

Віцебскі цэнтр сучаснага мастацтва

2. 30 работ віцебскага мастака Аляксандра Салаўёва з фондаў цэнтра прадстаўляюць яго талент з 1980-х гадоў і да нашага часу, што выявіўся ў творах жывапісу і графікі. Аляксандра Салаўёва пазнаюць па асаблівым стылі работы з колерам і экспрэсіўнасці. Ён напаўняе творы энергіяй, што потым перадаецца глядачам, уцягвае ў філасофскія разважанні пра глыбіні чалавечай свядомасці, у дыялог наконт таго, што ёсць вечнае і стваральнае. Думаецца, для самога Аляксандра Салаўёва ў яго 92 гады вечнае заключаецца ў руху, стваральнае — у няспынным пошуку. Ёсць яшчэ жыццядзейнае, што сілкуе і дазваляе быць сабой, пастаянна ўдасканальваючыся. Бо Салаўёў — з тых мастакоў, якім для плённай працы патрэбная найперш сама праца. Жаданне не спыняецца, не стаяць на месцы, быць у руху. І адчуваць бег жыцця. Мастак-авангардыст (як вызначаюць творчы кірунак, у якім працуе Салаўёў) сапраўды ў розныя перыяды жыцця аказваўся ў авангардзе, у віры падзей. У юнацтве партызаніў, скончыў вайну на фронце. У мірны час вялікі адрэзак жыцця прысвяціў рабоце ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа. Але пры гэтым здолеў знайсці свой індывідуальны, адметны шлях як мастак. Творца ўзнагароджаны ордэнам Францыска Скарыны.

Музей беларускага народнага мастацтва ў Раўбічах

3. Рэканструкцыя народнага строю — проста хобі, занятак для вольнага часу ці прыкладная гісторыя і спроба дакрануцца да даўніны, адчуць павязь пакаленняў? На выстаўцы «Народны строй — жывая традыцыя», што працуе ў Музеі беларускага народнага мастацтва ў Раўбічах, кожны наведвальнік сам зможа адказаць на гэтае пытанне. Майстрыхі, што выстаўляюць свае работы, прайшлі ўсе гэтыя ступені. Ларыса Мятлеўская і Аляксандра Духноўская — прадстаўніцы розных пакаленняў, у пачатку стварэння сваёй калекцыі мелі розныя мэты, але цяпер могуць паказаць глядачам, што няма касцюма больш прыгожага і гарманічнага, чым свой — беларускі.

Рэканструкцыя народнага строю — гэта не проста пашыў асобных элементаў касцюма. Спачатку вывучаюцца рэгіянальныя асаблівасці: работа з літаратурай, замалёўкамі даследчыкаў, старымі фотаздымкамі, музейнымі калекцыямі. Адна з задач выстаўкі — захаванне сапраўднай жывой традыцыі.

У межах экспазіцыі наведвальнікі змогуць пабачыць ужо гатовыя адноўленыя строі рэгіянальнага і функцыянальнага дзялення, пазнаёміцца бліжэй з этапамі рэканструкцыі, зазірнуць «за кулісы» стварэння сапраўдных шэдэўраў. Дапоўняць выстаўку прадметы кравецкага побыту канца ХХ і пачатку ХХІ стагоддзя.

Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь

4. Выстаўка «Фотавобразы і матэрыялы: японская гравюра 1970-х гадоў» — гэта творы 14 мастакоў, якія істотна паўплывалі на развіццё гравюры ў сучасным мастацтве Японіі. 1970-я гады заслужана называюць залатым стагоддзем японскай графікі на сучасным этапе. Мастакі працавалі на стыку двух відаў візуальнага мастацтва — фатаграфіі і гравюры. Выкарыстоўваючы розныя гравюрныя тэхнікі, яны дамагаліся большай «матэрыяльнасці» малюнка, імкнуліся да трансфармацыі прадстаўлення глядача аб унутраных і знешніх уласцівасцях твора.

Выстаўка складаецца з двух раздзелаў: «Стагоддзе фатаграфіі», прысвечанае выкарыстанню фатаграфіі ў гравюры, і «Аўтаномія матэрыі»: раскрывае канцэпцыю ўнікальнасці ўласцівасцяў матэрыялу.

Дарэчы, у межах праекта адбылася цырымонія перадачы Нацыянальнаму мастацкаму музею спецыялізаванага абсталявання па праграме ўрада Японіі «Карані травы». Падчас выстаўкі ў музеі пройдуць розныя культурныя мерапрыемствы: лекцыі, майстар-класы, канцэрты.

Галерэя сучаснага мастацтва «Ў»

5. На выставачнай пляцоўцы прадстаўлена маштабная выстаўка-даследаванне гісторыі сучаснага мастацтва Беларусі за апошнія 30 гадоў.

ZBOR — гэта выставачны праект, у аснову якога лягла даследчыцкая дзейнасць платформы KALEKTAR, якая была створана групай мастакоў і куратараў у 2014 годзе дзеля вывучэння і захавання новых працэсаў і тэндэнцый у сучасным мастацтве Беларусі і якая ў далейшым мела на мэце анлайн-збор найноўшага беларускага мастацтва. Падчас адбору твораў галоўнай задачай стала выяўленне найбольш важных тэндэнцый і максімальна шырокае прадстаўленне стратэгіі, што выкарыстоўваюцца ў творчасці беларускімі мастакамі розных пакаленняў. Аснову анлайн-калекцыі склалі больш за 150 твораў, адабраных пасля апытання 35 спецыялістаў у галіне сучаснага беларускага мастацтва: мастакоў, мастацтвазнаўцаў, журналістаў, крытыкаў.

Мінская выстаўка ZBOR In Progress прадстаўляе шырокі зрэз сучаснага беларускага мастацтва праз творы больш чым пяцідзесяці беларускіх мастакоў, якія жывуць і працуюць як у краіне, так і за мяжой. Выстаўка змяшчае больш за дзвесце экспанатаў: дакументальныя фатаграфіі, даследчыцкія эсэ, а таксама арыгінальныя работы беларускіх аўтараў, што былі створаны з канца 80-х гадоў мінулага стагоддзя да нашых дзён. Значную частку экспазіцыі займае вялікая медыяпрэзентацыя, якая прадстаўляе арыгінальныя відэатворы больш як дваццаці аўтараў, рэдкія дакументальныя відэаматэрыялы шэрагу перформансаў і мастацкіх акцый. У суправаджальнай праграме праекта — сустрэчы з мастакамі, лекцыі, дыскусіі і куратарскія экскурсіі па экспазіцыі.

Ход караблём,

альбо Фэйс-кантроль у рай — праз мора жарсцяў

«Прайшла ці не прайшла?» — задавала сабе пытанне пасля прагляду оперы «Саламея». Каб маё «так» не было залічана (там) у грахі. Ці наадварот: маё «не» для твора можа быць цалкам нясправядлівае ў дачыненні да стваральнікаў, бо «не судзіце» ж... І не буду. Проста расправяду, чым уразілася падчас прэм'еры ў Вялікім тэатры Беларусі.

Пытанні гэты твор суправаджаюць ужо больш за стагоддзе, з таго часу, калі оперная «Саламея» Рыхарда Штрауса выйшла далюдзей. Але да нас, у Беларусь, яна дайшла толькі ў XXI стагоддзі. Таму такая павышаная ўвага да пастаноўкі. І пэўнае адкрыццё для нас творчасці нямецкага кампазітара, які здолеў напоўніць музыку рамантызмам і яркацю мастацкіх вобразаў, закутых у гукі. «Саламею» ў любы часы ставілі ў свеце са складанасцямі, агаворкамі, купюрамі ці цалкам — галоўнае, як. У апошнім, так жа як і ў жаданні ўва-собіць гэтую музыку, — паказчык узроўню тэатра таксама.

Музыка рэальна чароўная. Жаданне тэатра (і стваральнікаў спектакля) паказаць яе больш шырока, чым толькі адна опера, зразумелае і абгрунтаванае жыццём аўтара. Як чалавек, што цікавіўся філасофіяй, кампазітар здолеў нават яе перакладаць на мову музыкі: сімфанічная паэма «Так казаў Заратустра» (ідэі Ніцшэ) звяртала да вобразу прарока, які спасціг найвялікшую мудрасць і ведае шлях дасягнення ўнутранай гармоніі. І ў «Саламеі» ёсць вобраз прарока (яго развіццё): опера стваралася амаль праз дзесяцігоддзе пасля звароту да тэм Заратустры.

Але цяпер прароку значна складаней: вакол яго плятуць інтрыгу жанчыны, і не толькі паводле Уайльда, з твораў якога працаваў Штраус, ствараючы лібрэта. Інтрыга гэтая вядомая яшчэ і праз Святое Пісанне: як дачка Ірадыяды дагадзіла Іраду, а той выканаў яе жаданне, забіўшы Іаана Хрысціцеля. Нюансы ў мастацтве ўзніклі з-за імкнення тлумачыць сутнасць спакусаў і паглыбіцца ў злачынную псіхалогію, якая не дазваляе ніякага іншага фіналу, акрамя трагічнага. Опера прапаўне тлумачэнне паводзін. Спектакль гэтае тлумачэнне набліжае для сучаснага глядача праз рэжысёрскае прачытанне.

Сумяшчэнне двух твораў — сімфанічнай паэмы і оперы — у адным спектаклі паводле задумы рэжысёра Міхаіла Панджавідзэ ўспрымаецца натуральна: дзякуючы скразному вобразу таго, хто бачыць і ведае больш за звычайных людзей. Гэта падкрэслена і ў сцэнаграфічнай рабоце (мастак-пастаноўшчык Гары Гумель з Расіі): калі трэба, то з дапамогай сучасных тэхнічных сродкаў можна перамагчы час і злучыць розныя эпохі. Сімфанічная паэма стала грунтоўным музычным пралагам да спектакля.

...Герой пастаноўкі Іаканаан, захінуўшы скурамі, з посахам, у пустыні сярод барханаў выпявае да служэння. Да яго сыходзяцца людзі. Ён нібыта сышоў з кананічнай іконы: няважна, якім яго бачаць, важна — як разумеюць. Вакол людзі-целы выяўляюць прагу пазбавіцца граху, ствараюць метафары праз пластычныя рухі. Цэлая рака чалавечых целаў. Яна можа быць бурлівай, калі сваё бяруць жарсці. Нават чырвоная — ад крыві. Можа быць чыстая — пасля хрышчэння і супакоення ў веры. За гэтым спакоем скаронай стыхіі назірае Іаканаан. Нібыта збоку: як артыст оперы сярод артыстаў балета (так і ёсць). Праўда, перад намі ўсё ж не зусім балет, а хутчэй пластычна-метафарычная дзея (ад К. Кузняцова і Ю. Дзятко). Насамрэч працягласць сімфанічнай паэмы ў прынцыпе дае магчымасць стварыць не проста харэаграфічны нумар для опернага спектакля, а невялікі балет з галоўным героем, вобраз якога далей мог бы атрымаць развіццё. Тым больш што яно фактычна закладзена рэжысёрскай канцэпцыяй: Іаканаан аглядае абшары зямнога жыцця і сутыкаецца з абсалютна іншай рэчаіснасцю...

Зглыбіні і паўзмроку на яго павольна на-соўваецца вялізны сучасны карабель. Вау, крута! З падобнымі судамі цяпер асацыюецца лад жыцця моцных свету нашага: дзе квітнее распуста, калі не на такіх лайнерах

ды шыкоўных яхтах?.. Але ці рэальна чалавеку з вуліцы (калі б ён нават не выглядаў маргіналам) прайсці фэйс-кантроль і патрапіць туды? Тым больш што на гэтым караблі эліту ахоўвае не якая-небудзь сек'юрыці-служба ў строгіх цывільных касцюмах, а добра ўзброеныя спецвойскі. Але дзе прарок — там і цуды. І ёсць слухачы яго прароцтваў: цалкам сучасныя людзі, у стыльных строях (у адпаведнасці з характарам і родам заняткаў). Ім, хто патане ў граху, адрасаваныя яго словы: Іраду (расійскі тэнар Дзмітрый П'яноў адлюстравваў і сумненні, і вар'яцкую рашучасць гэтага персанажа, які выглядае інвалідам па жыцці), яго спадарожніцам. Але якім

Сцэна са спектакля «Саламея».

чынам яны маглі паставіцца да прароцтваў таго, хто выглядае нібыта выкапень?.. Вядома, з недаверам: гэта людзі не толькі з розных эпох (што літаральна і відавочна), яны з розных планет. І толькі дзёрзкую Саламею не бянтэжыць ні выгляд Іаканаана, ні голас, што даносіцца з-пад сцэны (Станіслаў Трыфанаў вельмі стараўся, каб яго пачулі!) праз экспрэсіўную ігру аркестра. Прарок прамаўляе галоўныя для сябе словы: за ім ідзе той, хто больш моцны (сведчаць цітры). Мы не бачым Іаканаана ў вязніцы, ён схаваны недзе глыбока. Няўжо была адмысловая задума ў тым, каб прыглушыць яго голас, які насуперак логіцы і абставінам усё ж трапляе ў дзясновае сэрца?..

Калі зыходзіць са стэрэатыпу, што жанчыны кахаюць вушамі, то, відаць, такі дзіўны чалавек мог дастукацца да яе сэрца толькі словамі. Якія гэта павінны быць словы, каб іх слухаць як песню з вуснаў такога «нефарматнага» абранніка для каханьня? Ён гаворыць словы не жарсці, маралі: пра грэшную маці, пра расплату за грахі, пра магчымасць ратавання душы. А ў імпульсіўнай Саламеі (Кацярына Галаўлёва здолела падкрэсліць яе характар) у галаве тым часам — пацалункі. Яна апявае яго прыгажосць (!), як ні дзіўна. Каханне сляпое, што тут скажаш... Але ж калі падумаць, чым прыцягвалі і як выглядалі прарокі, якія прыходзілі на зямлю ў розныя эпохі? Чым бы яны адрозніваліся ад іншых сваіх суграмадзян: знешне ці ўсё ж сваёй духоўнай сутнасцю і думкамі? І калі б у наш свет прыйшоў сапраўдны прарок, які хацеў быць пачутым, яму прыйшлося б моцна пастарацца, каб не адштурхнуць і прымусіць сябе слухаць. Ці адразу б мы зразумелі, хто перад намі? Ці пазналі б? Ці паверылі б?..

«Саламея» — адна з тых опер, што прымушае думаць пра гэта. Усё, што ў ёй стварае фон, у якім разгортваецца сюжэт, апелюе да рэчаіснасці не горш, чым эфектны перанос сюжэту ў сучаснасць. Бо ёсць канкрэтны гістарычны прамежак, рэальны быў Ірад і яго атачэнне, рэальная Ірадыяда і яе свавольствы, пра якія рэзаў праўду ў твар Іаан і папалціўся галавой, рэальныя фарысеі і кніжнікі, што бясконца спрачалі-

ся пра свае дагматы. Нават смерць Саламеі, якая здарылася ў рэальнасці, згодна з гісторыяй, была дакладнай расплатой за яе танец перад Ірадам: правалілася зімою ў раку, ільдзіны адсеклі ёй галаву...

Мастацтва мае права прапанаваць іншы варыянт гібелі Саламеі (мы маем справу з вобразам) і нават свой погляд на гісторыю чалавецтва, якое трэба ратаваць ад яго самога. Ад няўмення трымацца ад спакусаў, што даймаюць душу. Пра гэта з намі гавораць зноў-такі метафарычна-візуалізавана: для Ірада танцуе не Саламея, гэта розныя жарсці (пра тое, што належаць яны ёй, здагадваемся па сукенках аднаго стылю). Сем покрываў — сем таямніц ад-

ной душы — сем заганяў — сем танцоўшчыц. Экспрэсія музыкі дапаўняе простыя для счытвання пластычныя метафары. Наогул, у гэтым творы музыка здольная сама сказаць усё. І аркестравая частка для танца спакусніцы, якая тут фактычна няма (аказваецца, яно можна ўмоўна абазначыць), сама па сабе з'яўляецца кульмінацыяй, калі вырашаецца чыйсьці лёс. Саламея выходзіць у чорным: гэта яе душа загінула цяпер.

Карабель круціцца, накручваецца напружанне. Яно закладзена найперш у самой музыцы (дырыжор-пастаноўшчык Віктар Пласкіна мае сваё адчуванне абодвух твораў Штрауса, іх акцэнтаў, што прымушае слухача трымаць сябе ў тонусе і спалучаць пачутае з убачаным). А тэатр візуалізуе тое, пра што паслядоўнікі Іаана і Ісуса ўжо ведаюць: пакаянне і дараванне.

Стваральнікі не пашкадавалі фантазіі, каб максімальна напоўніць спектакль хрысціянскай сімволікай. Гасне мінора (сямісвечнік), але працягвае гарэць над палубай чатырохканцовы крыж. Смерці няма, ёсць вінаград і хлеб (што ўвасабляюць кроў і цела Хрыстова — менавіта ў яго ахвяры — шлях да ратавання). Але ж без хрышчэння ў Іаана тое наўрад ці было б магчыма, вырашылі пастаноўшчыкі, — і Саламея прыгубляе ад ахвяры Іаканаана. Накруўка блюда з двума гронкамі вінаграду ператвараецца ў кубак. І жыццё — вечнае... Нават для такіх грэшнік, як Саламея, усё магчыма, дае надзею рэжысёр, пашкадаваўшы дзяўчыну, якую заклінулі эмоцыі. Так Міхаіл Панджавідзэ ўвасабляе самую хрысціянскую думку: Гасподзь не хоча смерці грэшніка. Вось так цуды здароўя не толькі дзякуючы прарокам, а дзякуючы аўтарам, якія маюць права на сваё вырашэнне фіналу мастацкага твора (адрознага ад Штрауса). І нібыта ўсё кепска, а ў выніку ўзброенай разборкі фактычна маем «хэпі-энд» паводле хрысціянскага светаўспрымання: жыццё тых, хто пакаяўся і нявінна забыты, можна разглядаць ужо з іншага боку. Канцэпцыя зразумелая?..

Карабель плыве.

Ларыса ЦІМОШЫК

Міхаіл Панджавідзэ: «Вельмі стаміўся за гэты час»

Рэжысёр-пастаноўшчык «Саламеі» расправёў пра пачуцці, з якімі чакаў прэм'еру.

— У гэтым спектаклі, акрамя музыкі, якую напісаў Штраус, і лібрэта, якое напісаў ён жа па матывах Уайльда, ад пачатку і да канца ўсё прыдумаў я. Таму я цалкам адказваю за гэты спектакль. Злучыць кампазіцыю «Так казаў Заратустра» з операй «Саламея» прыдумаў я. І ад гэтага ішло ўсё: і музычная кампазіцыя, і відэа, і святло, і касцюмы, і дэкарацыі. Усё рабіла каманда, з якой мы стваралі той самы спектакль у Казані, пасля якога мяне запрасілі сюды, з якімі разам ставілі тут «Набука». Хацелася зрабіць так, каб глядачам было добра. Узнік ход з караблём, з сучаснасцю. Гэта «Тоску» складана паставіць сучасна: там і дакладная эпоха, і ёсць рэальныя гістарычныя персанажы за выключэннем Каварадосі і Тоскі. «Тоска» — гэта опера не для рэжысёра, а для пастаноўшчыка: паглыбіцца з артыстамі ў псіхалогію персанажаў, нешта прапрацаваць. А тут — зусім іншая гісторыя...

Я вельмі ўдзячны Мінску, грамадскасці, творчай інтэлігенцыі, удзячны членам абодвух камісій, якія прыходзілі на спектакль, удзячны прадстаўнікам Беларускай праваслаўнай царквы, якія неадзначна далі зразумець, што не супраць пастаноўкі. Гэта вельмі прыемна.

Што крыўдна: нашы веды пра жыццё і каштоўнасці могуць мяняцца ў залежнасці ад досведу. Пакуль мой досвед падказвае, што, на жаль, вялікая колькасць добрых людзей і іх меркаванне не заўсёды здольнае паўплываць на сітуацыю. Канешне, прыемна, што яно ёсць: гэта запэўнівае ў тым, што ты маеш рацыю. Калі ты маеш рацыю, можна нешта і пацярпець. Адзінае — крыўдна, што за гэта чамусьці трэба цярдзец... Здаецца, гэта перакыткі дзіцяцасці. Бо мы з дзіцінства думаем, што калі сябе правільна паводзіць і рабіць так, як нас вучылі, то ўсё абавязкова будзе добра. Не заўсёды. Часта бывае наадварот. Але выйсця няма і даводзіцца рабіць тое, што можаш, што павінен...

Прызнаюся, я вельмі стаміўся за гэты час. І калі пройдзе стомленасць, можна нават сказаць сабе: гэта было цікава, усё ж такі нейкая інтрыга. Але ж насамрэч у мастацтве безліч сумніўных сюжэтаў, можна да іх звяртацца, правакаваць на скандал і рабіць такім чынам сабе піяр. Але гэта не тое, дзеля чаго хочацца працаваць. Канешне, сітуацыя выклікае адрэналін: калі такое яшчэ будзе, каб прэм'еру адмянялі ці пераносілі. Я раней пра такое толькі чытаў. Але квест атрымаўся вельмі цікавы. Адзінае — вымотвае моцна. Паставіцца да яго па-пастмадэрнісцку я не магу, я ўсё ўспрымаю ў сур'ез.

Такія гісторыі дарэмна не праходзяць, і цяпер, калі шчыра, у мяне няма жадання нічога ставіць наогул. Але прыйдзеца, таму што я рэжысёр, гэта мая прафесія...

Што трэба шукаць у мінуўшчыне?

Гісторыка-культуралагічны напрамак дакументалістыкі: адлюстраванне і вобразнасць

У 1994 г. прайшоў першы прадстаўнічы паказ-агляд беларускай кінапрадукцыі, створанай у новых умовах. Гэта падзея пад назвай «Панарама беларускага кіно» выклікала агульную цікавасць, таму што дала магчымасць адчуць, які ўплыў на развіццё кінамастацтва краіны аказала такая эпохальная гістарычная з'ява, як атрымманне дзяржаўнай незалежнасці. Экран паказаў, што надзеі на абнаўленне нацыянальнага кінематографа спраўдзілі кінадакументалісты, і менавіта іх работы можна было звязаць з «новай хваляй» у айчынным кінамастацтве. Можна сказаць, што ў своеасаблівым спаборніцтве паміж ігравым і неігравым на той час перамагалі апошнія.

Наогул, беларускі дакументальны экран дзевяностых уяўляў сабой злучэнне розных напрамкаў, супрацьлеглых па тэматыцы і стылі. Надзённыя падзеі асвятляліся ў хранікальных выпусках перайменаваных кіначасопісаў «Беларусь» (былая «Савецкая Беларусь») і «Дзяніца» (былы «Піянер Беларусі»); фільмы, створаныя ў рэчышчы сацыялагічнага, праблемнага кінематографа, існавалі побач з узорнымі асветніцкімі кінастужкамі. Усё гэта складалася ў агульную цэласную карціну, хаця на мастацкіх саветах на студыі «Летапіс» іншы раз гучалі палемічныя заклікі засяродзіцца менавіта на гістарычнай тэматыцы.

Імкненне да тэматычнай пераарыентацыі было не толькі данінай часу або адлюстраваннем новай кан'юнктуры. На студыі была атмасфера ўсеагульнай зацікаўленасці ў поспеху кожнага. Гэта адлюстравалася і ў працолах мастацкіх саветаў, і ў кінапрадукцыі, нават не самай дасканалай.

Галоўным фактарам, які вызначыў развіццё беларускага неіграванага кіно дзевяностых гадоў, стаў зварот да тэмы нацыянальнага адраджэння. Гэта адлюстравалася не толькі на кінапрадукцыі «Летапіс», але і «Тэлефільма», і новага дзяржаўнага аб'яднання «Беларускі відэацэнтр». Пры некаторым драматургічным і стылявым падабенстве распрацоўка гэтага кірунку менавіта на «Летапісы» адрознівалася сістэмнасцю і разнастайнасцю канцэптуальных і мастацкіх пошукаў.

Паступова кінадакументалісты выходзілі на новую мадэль гісторыка-культуралагічнага фільма з дынамічнай драматургіяй, вобразным асэнсаваннем матэрыялу, прасякнутым асабістым аўтарскім роздумам. У самым пачатку распрацоўкі прынцыпова новага нехранікальнага матэрыялу кінадакументалісты сутыкнуліся з мноствам праблемаў як канцэптуальных, так і візуальных экраннага ўвасаблення далёкіх гістарычных падзей. У першых фільмах, звернутых да падзей старажытнасці, кінематографісты вымушаны былі працаваць з іконаграфічным матэрыялам, які не вызначаўся разнастайнасцю. Адсюль — паўтаральнасць кадраў з полымем свечкі, вадой, пейзажамі, фаліянтамі кніг, карцінамі і відамі разбураных палацаў.

У якасці аўтараў сцэнарыяў на студыю запрашалі высокаадукаваных у сваёй справе спецыялістаў — гісторыкаў, даследчыкаў, якія, тым не менш, не заўсёды валодалі прафесійнымі драматургічнымі навыкамі. Фільмы спачатку ствараліся ў жанрах кіналекцыі і кінаманатрафіі з іх цягай да дыдактыкі і ілюстратыўнасці, таму насілі адкрыта прыкладны характар. Агульным недахопам — нудлівае апавядальнасць карцін, мноства музыкі ці шматслоўны дыктарскі тэкст.

Праблемы пошуку новых мастацкіх сродкаў у справе ўзнаўлення на экране мастацкімі сродкамі гістарычнай тэматыкі былі на студыі агульнай справай. Усе фільмы ад пачатку задумы да здзяйснення калегіяльна абмяркоўваліся на пашыраных мастацкіх саветах «Летапіс». Так, пры абмеркаванні на мастацкім савете сцэнарыя фільма пра гісторыка Доўнар-Запольскага «Адвечныя званы» (1993), які збіраўся здымаць Ю. Лысцяў па сцэнарыі А. Ліса, менавіта А. Канеўскі і Р. Ясінскі дапамаглі аўтарам слухнымі парадкамі. Пры абмеркаванні стужкі «Гетман найвышэйшы» (1992) рэжысёра В. Каралёва яго калегі адзначалі наяўнасць «шматлікіх штампаў і

мізэрнасць выяўлення», а папярэдняй стужцы — «Браты Ермаловічы» (1991, сцэнарыст У. Мароз) далі азначэнне: «пры ў гэтай новай форме ў гістарычным кіно». Кінадакументалісты пагадзіліся з тым, што «неабходна шукаць новыя шляхі ў фільмах гістарычнай тэматыкі, інакш можна апынуцца ў творчым тупіку».

Фільмы гісторыка-культуралагічнай тэматыкі можна ўмоўна аб'яднаць і разглядаць па часавых перыядах або персаналіях, якім прысвечаны карціны. Але ў дадзеным выпадку больш цікавым падаецца іх вылучэнне па драматургіі і метадах асэнсавання тэмы і даследаванне таго, якім чынам матэрыял дыктаваў стылістыку і метады яго драматургічнага і мастацкага вырашэння. Гэтыя стужкі ўзніклі на скрыжаванні навукова-папулярнага і дакументальнага кінематографа. У першых фільмах экранная выява была падпарадкавана славеснаму асветніцкаму каментарыю. Часткова гэта было выклікана тым, што ў беларускім неігравым кінематографе, за некаторым выключэннем, не склаўся традыцыйны вобразнай эстэтычнай кінапапулярнага і кінаманатрафіі і гісторыка-біяграфічнага фільма. Але імкненне суаднесці асветніцкую інфармацыю з вобразнай стварэння «кентаўра навуковасці і мастацкасці» адчувалася нават у карцінах, знятых у класічнай жанравай мадэлі кіналекцыі. Фільмы В. Сукманава «Майдэборскае права» (1992), «Вечны выгнаннік» (1993), «Віленскі зборнік» (1994) пабудаваны як гістарычнае павадленне аб пэўных падзеях нацыянальнай гісторыі. Ад кіналекцыі ў фільмах прысутнічае паступовае навуковае выкладанне тэмы, калі асноўны змест пазнавальны ўпор у фільме зроблены на вербальнае выкладанне матэрыялу. Разнастайны іконаграфічны матэрыял выкарыстаны ў фільме ў якасці ілюстрацыі да закадравага каментарыя. Тым не менш аўтары фільмаў спрабавалі адыходзіць ад стылістыкі навукападобнага выкладання як у дыктарскім тэксце, так і ў арганізацыі ўласна матэрыялу. Закадравы каментарый у спалучэнні з разважанымі ўдзельніка фільма, навуковага супрацоўніка гісторыка-краязнаўчага музея ў Гародні Лявонція Клока, наблізілі карціну да стылю гістарычнай публіцыстыкі. У фільме «Майдэборскае права» асаблівы дынамічны тэмпарытм, які надаў экраннаму апавяданню займальнасць і інтрыгу.

Вобразным аўтарскім вырашэннем канкрэтнай гістарычнай тэматыкі сталі карціны С. Гайдукі па сцэнарыях В. Арэшкі «Самотная альба вершніка» (1993), «Ветрык арэляў» (1994) і стужка «Рэха збройнага чыну» (1992, аўтар сцэнарыя У. Мароз). Фільмы пабудаваны як вобразнае паэтычнае асэнсаванне розных трагічных падзей гісторыі Беларусі: ад знікнення ў XVIII стагоддзі ўнікальнага саслоўя беларускай шляхты ў фільме «Самотная альба вершніка» да трагічных падзей дваццатых гадоў мінулага стагоддзя ў стужцы «Рэха збройнага чыну». У гэтых работах, з іх складанай нелінейнай драматургіяй, адчувальнае імкненне перавесці канкрэтны гістарычны матэрыял у яго вобразнае, эмацыянальнае прачытанне.

Фільм «Самотная альба вершніка», бадай, самая цэльная і дакладная работа па суаднесці пазнавальнай інфармацыі і яе эстэтычнага асэнсавання. Фільм нагадвае экранны паэтычны калаж, у якім дробнасць стала метадам стварэння поліфаніі. Мазаічная структура карціны, у якой экраннае адлюстраванне было асінхронным да закадравага каментарыя, арганічна аб'ядналася для стварэння змястоўнай і эстэтычнай шматмернасці. У славесным каментарыі канкрэтны матэрыял быў пабудаваны паэтычна і вобразна, без стылістычных штампаў як навукападобнага, так і публіцыстычнага характару. Спалучэнне пазнавальнага і вобразнага пачатку ў рэчышчы паэтычна-ўзніслых разважанняў пра гістарычныя падзеі было здзейснена ў стужках «Два стагоддзі Адама Міцкевіча» М. Жданоўскага (1996), «Паланэз для касінераў» (1994) і «Дыярош навагрудскі» Р. Ясінскага (1997). Стужка С. Пятроўскага «Жыві ў сваёй» (сцэнарыст У. Халіп, 1997) стала своеасаблівай завяршальнай кропкай у распрацоўцы гэтай жанрава-тэматычнай мадэлі. Фільм пра гісторыю Кастуся Каліноўскага і яго каханай Марылі быў створаны ў адпаведнасці з законам жанру, калі змястоўны і драматургічны ціск робіцца на вербальны рад. Закадравы апавед стужкі пра трагізм гістарычнага часу, у якім гіне рамантызм і надзеі, быў пабудаваны як дынамічнае захапляльнае дзеянне.

Гэта работа абвергла стэрэатыпнае ўспрыманне дружнасці фільмаў, зробленых у кірунку, які з нагоды іх нехранікальнага матэрыялу іншы раз іранічна называлі «ўзорным кінематографам» або «адукацыйнымі перадачамі». З'явіліся новыя экранныя мадэлі, у якіх гістарычныя падзеі прапускараліся праз уласны аўтарскі погляд.

Прынцыповай работай у кірунку асобна-філасофскага асэнсавання падзей даўніны ў беларускім неігравым кіно сталі фільмы В. Асюка «Слёзы блуднага сына» (1994) і «Невядомая вайна» (1995). Менавіта іх назвалі «сэнсацыйнай новага беларускага кінематографа». Фільм «Слёзы блуднага сына», які быў дыпломнай работай, стаў першай часткай трылогіі Асюка «Малітвы маёй зямлі». У арыгінальнай жанрава-стылістычнай прасторы рэжысёр уздымаў складаную праблему паказу і асэнсавання тэмы суадносін часу — гістарычнага і асабістага. Аўтары адмовіліся ад ілюстрацыйнасці і на стыку розных відаў кінематографа звярнуліся да метаду мастацкага асэнсавання тэмы. Ужыванне метадаў мастацкага кіно ў фільме «Слёзы блуднага сына» стала не проста выкарыстаннем магчымасцей узнавіць на экране далёкія гістарычныя падзеі, ад якіх не засталася матэрыяльных знакаў. Рэжысёр стварыў новую экранную рэальнасць, галоўным героем якой стаў час ва ўсіх яго праявах: гістарычны, асабісты і сучасны.

У першай частцы фільма рэфрэнам, у стылістыцы нямога кіно, будзе паўтарацца сцэна расстрэлу «маленькага чалавека», які спрабаваў пазбегнуць удзелу ва ўсіх гістарычных змаганнях. Мянсяліся стагоддзі, дэкарацыі, касцюмы, пастаянным заставалася гэта сцэна насілля над радавым чалавекам і пытанне: «За што?». Гісторыя адразу паўстала на экране як паўтарэнне і сумяшчэнне ў сабе трагедыі і фарсу.

Аўтары прадставілі на экране гістарычную інфармацыю як падставу для шматлікіх роздумаў і над лёсам беларусаў і над тэмай насілля ўвогуле. Герой стужкі — аўтарскае «альтэр эга» — з'яўляецца ў фільме адначасова яно аб'ектам і суб'ектам. Мастацкая структура стужкі шматслойная. Яна ўключае ў сябе апроч эпизодаў, зробленых метадамі мастацкага кінематографа, сучасную хроніку. Рэжысёр выкарыстаў метады расцяжэння хранікальнага матэрыялу, гэта дало магчымасць пашырыць час сучаснага жыцця і злавіць стан мінулага.

«Невядомая вайна» Асюка стала асабістым аўтарскім фільмам-роздумам. Рэжысёр стаў непасрэдным удзельнікам фільма і ў якасці вядучага з'яўляецца ў кадры, каб выказаць уласныя думкі пра мінулае сваёй краіны: «Магчыма, адзінае, чаго трэба шукаць у гісторыі, — большае разуменне самога сябе». Упершыню з экранна прагучала інфармацыя пра тое, што праз Беларусь праходзілі амаль усе войны і было забрана за гэты час 15 мільёнаў жыццяў. Упершыню ў беларускім дакументальным кіно пад такім трагічным ракурсам углядаліся ў старажытную гісторыю, якая з цягам часу падавалася выключна рамантычнай і была падставай для настальгічнага роздуму пра гераічнае мінулае. Стужкі «Невядомая вайна» і «Слёзы блуднага сына» не толькі засталіся, бадай што, адзінымі спрабамі дэміфалагізацыі старажытнасці. Яны прадэманстравалі адыход ад уніфікаванага метаду падачы гістарычнага матэрыялу, які пачаў складацца ў неігравым кіно.

Карціны «Аркадзь Смоліч» (1992, рэжысёр Ю. Лысцяў), «Вянок цярновы васількоў» (1993, рэжысёр С. Гайдук), «Ля берага човен чакае мяне» (1994, рэжысёр С. Галавецкі) аб'яднала падабенства трагічных лёсаў іх герояў, ахвяр пэўнага гістарычнага перыяду найноўшай гісторыі. Традыцыйная біяграфічная канва з выкарыстаннем іконаграфічнага матэрыялу, хронікі, архіўных дакументаў суадносілася з лініяй успаміну родных і свдак тых, хто памятаў гэтых людзей, якія шмат зрабілі для развіцця і станаўлення беларускай культуры. Ва ўсіх работах аўтары пайшлі па шляху не толькі інфармацыйнага выкладання фактычнага матэрыялу, але і вобразнага падтэксту.

Стужкі Жданоўскага «Успамін пра Міколу Равенскага», «Жаўрукі Беларусі» (абодва — 1993 г.) таксама былі прысвечаны ўплыву гістарычных падзей на лёсы людзей.

Мастацкія традыцыі распрацоўкі гісторыка-культуралагічнага напрамку зрабілі ўплыў і на развіццё жанру кінаартрэта. Гэта выявілася ў сінтэтычнай мадэлі фільма, пабудаванай на мяжы фармальнага прыкмет. Сканцэнтраваны на вобразах герояў, іх асобнай нацыянальнай унікальнасці, стужкі «Крэва» М. Жданоўскага, «Аркестр» і «Крыж ля дарогі» С. Галавецкага сталі новым крокам у даследаванні на экране беларускага генатыпу.

АД ЗЕМЛЯКОЎ АГІНСКАГА

Гэтымі днямі ўрачыстым канцэртам адзначаць 60-годдзе Маладзечанскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя М. К. Агінскага і 50-годдзе заслужанага калектыву Рэспублікі Беларусь сімфанічнага аркестра каледжа. 3 чым падышлі выкладчыкі і навучэнцы да гэтай рысы, тлумачыць дырэктар установы заслужаны дзеяч культуры Беларусі Рыгор Сарока:

ПРА НАВУЧАННЕ І ВУЧНЯЎ

— Усе гады, што я працую на гэтай пасадзе, акрамя музыкі, аркестра, творчасці, займаўся яшчэ і гаспадарчымі справамі: рэканструяваў і залу, і сцэну, даводзіў да ладу інтэрнат і класы, уладкоўваў двор будынка каледжа, каб ужо тут адчувалася высокая культура. Наша ўстанова ўкамплектавана добрым музычным інструментарыем. На цяперашні час маем 400 музычных інструментаў, з іх 80 % — сусветнага ўзроўню. Мы ўдзячныя Мінскаму аблвыканкаму за ўважлівае стаўленне да нашай навучальнай установы, у прыватнасці, старшыня Мінскага абласнога выканаўчага камітэта Анатоль Ісачанка прыняў рашэнне да юбілею падарыць калектыву канцэртны раяль *Steinway*.

Па сутнасці, у гэтым рэгіёне (у Мінскай вобласці) у культурнай сферы працуюць большасць выпускнікоў нашай установы: яны запатрабаваныя ў творчых калектывах, школах мастацтва, у музычных школах і г. д. Прыемна адзначаць, што 15 былых выпускнікоў Маладзечанскага дзяржаўнага музычнага каледжа імя М. К. Агінскага атрымалі вялікія дзяржаўныя ўзнагароды, 2 маюць званне народных артыстаў Расіі і Беларусі, 5 — заслужаных артыстаў Беларусі, 6 — заслужаных дзеячаў культуры Беларусі. Найбольш таленавітыя выпускнікі працягваюць вучыцца далей у Беларусі і за яе межамі: і ў Маскве, і ў Санкт-Пецярбургу, і ў Еўропе. Многія оперныя тэатры свету маюць у сваіх трупях музыкантаў — нашых выпускнікоў.

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

Рыгор Сарока за дырыжорскім пультам.

Мы вядзём навучанне па ўсіх інструментах сімфанічнага аркестра, а таксама па народных — беларускіх і рускіх, таксама ёсць спецыяльнасць «Харавое дырыжыраванне», рыхтуем і вакалістаў. Але 20 гадоў таму я адкрыў аддзяленне дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. У выніку мы сёння маем выдатна аздобленыя аўдыторыі, сцены. Шмат работ, створаных у нас, перадалі ў музеі, цэрквы. Наша аддзяленне стала знакамітым, асабліва кірунак па адметнай беларускай выцінанцы.

Акрамя таго, наша ўстанова працуе фактычна і як філіял філармоніі: мы выходзім культурных грамадзян пачынаючы з дзіцячых садкоў і школ, робім для іх канцэрты, вядзём лекцыі і г. д. У Маладзечне дзякуючы каледжу і яго калектывам выхаваная слухацкая аўдыторыя.

ПРА ОПЕРНЫ ГОРАД

— У Маладзечне былі створаны паўнаватасныя оперныя спектаклі, іх транслявалі па тэлебачанні, мы выдалі дыскі з гэтымі творами. Адна з оперных пастановак была прысвечана менавіта Міхалу Клеафасу Агінскаму, імя якога носіць каледж... Я шукаў такое імя, якое ведае свет і якое мае дачыненне да гэтай тэрыторыі. Таму мы пачыналі шлях да ўслаўлення гэтай асобы ў назве каледжа з Маладзечанскага райвыканкама. Павінен сказаць, што Маладзечна — усё ж такі горад перадавы, нас падтрымалі.

Агінскі насіў тытул «граф Маладзечанскі». А дзядзька яго жыў тут і дараваў яму маёнтак у Залесці. Вельмі стваральны род, шмат зрабіў на землях Беларусі, Літвы і Расіі. І ў музыцы вельмі многа створана Міхалам Клеафасам Агінскім: адных паланэзаў 28, яшчэ мазуркі, рамансы. Выдатны майстар дробнай формы, ён падрыхтаваў прыход Шапэна. Таму шмат увагі надаём гэтай асобе. Мы бралі ўдзел ва ўсталяванні дошкі на тым доме ў Фларэнцыі, адкуль яго хавалі. І помнік каля каледжа з'явіўся — таксама спатрэбіліся вялікія намаганні, але цяпер відавочна, што гэта апраўданы крок і дадатковае нагхненне для навучэнцаў. І сапраўды, яшчэ і оперу «Міхал Клеафас Агінскі» напісалі і паставілі сваімі сіламі.

ПРА ЮБІЛЕЙНЫ КАНЦЭРТ

— Перш-наперш пакажам аркестру, яго ўзровень. Гэта мой гонар (я аддаў яму амаль 40 гадоў жыцця). Сёння гэты калектыв запрашаюць у Еўропу, ён вядзе актыўную канцэртную дзейнасць. Па-другое, прадставім хор і нашых знакамітых выпускнікоў. Прыйдзе Уладзімір Дзмітрук, саліст тэатра імя Станіслаўскага і Неміровіча-Данчанкі, саліст Масканцэрта Валянцін Суходолец, Анатоль Сіўко, які сёння працуе ў славутых оперных тэатрах свету, лаўрэаты міжнародных конкурсаў, салісты Вялікага тэатра Беларусі Дзяніс Янцэвіч і Андрэй Майцёшонок. Я запрашаю свайго сябра Алега Вайнштэйна, выдатнага піяніста з Санкт-Пецярбурга, каб разам выканаць Першы канцэрт Чайкоўскага для фартэпіяна з аркестрам. Падрыхтаваны фільм аб нашай навучальнай установе і аркестры каледжа. Мы маем 25 запісаных дыскаў з музыкай і працягваем працаваць дзеля яе.

Ларыса ЦІМОШЫК

Форум

«Сумны аптыміст» Петэрыс Вакс

На жаль, канцэрты сучаснай музыкі для культурнага жыцця Беларусі сёння — з'ява рэдкая. І калі прозвішчы нацыянальных аўтараў у афішах часам сустракаюцца, то сучасных замежных кампазітараў — зусім не адшукаць. Рэдкае выключэнне, бадай, — толькі канцэртныя праграмы капэлы «Санорус» і праект «Траматана», якія існуюць выключна дзякуючы энтузіязму саміх выканаўцаў і кампазітараў. Радуе прыхільнікаў сучаснай музыкі і фестываль Башмета, які з'яўляецца найбуйнейшай падзеяй музычнага жыцця сталіцы. Традыцыйна адзін з канцэртаў фестывалю прысвечаны творчасці легендарнага сучаснага кампазітара. Так, беларуская публіка ўжо мела магчымасць пачуць уживую музыку Соф'і Губайдулінай, Кшыштафа Пендэрэцкага, Валянціна Сільвестрава.

Сёлета госцем фестывалю стаў латвійскі кампазітар Петэрыс Вакс — ганаровы член Латвійскай акадэміі навук, ганаровы прафесар Латвійскай музычнай акадэміі імя Я. Віталса, член Шведскай каралеўскай акадэміі музыкі, уладальнік шматлікіх прэмій і ўзнагарод. Кампазітар заявіў пра сябе на сусветнай музычнай арэне ў канцы 60-х гадоў як авангардыст, развіваючы традыцыі Лютаслаўскага, Пендэрэцкага і Крама. Але ўжо да 80-х гадоў стыль аўтара эвалюцыянаваў у бок прастаты, яснасці выказвання і даступнасці ўспрымання. У музыцы Вакса пераважае адкрытая эмацыянальнасць, меладызм. Сваё творчае крэда ён фармулюе так: «Праз прастату распавядаць пра найважнейшыя рэчы». Пры гэтым задача кампазітара, на думку Вакса, — «праз музыку даць людзям больш радасці і любові».

Увасабленне гэтых слоў глядачы маглі пачуць 15 кастрычніка ў Белдзяржфілармоніі, дзе ў выкананні Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра Рэспублікі Беларусь прагучалі адразу тры прэм'еры: «Credo», Канцэрт № 2 для віяланчэлі і струннага аркестра і Сімфонія № 2. Кампазітар не раз у інтэрв'ю адзначаў, што галоўная крыніца натхнення для яго — прырода. Вобраз прыроды ў яго творах непарыўна звязаны з найвышэйшым, чароўным пачаткам, які складаў аснову ўсіх твораў, прадстаўленых у канцэрте.

Адкрыла канцэртную праграму «Credo» для сімфанічнага аркестра. Назва сачынення ў перакладзе з лацінскай азначае «веру». Твор уяўляе сабой павольную малітву. У пачатку яна гарманічная, аднак паступова ў музычную тканіну трапляюць пыталыны інтанацыі. Дазваляецца канфілікт у кульмінацыі. Музыка набывае ўпэўненны, гімнавы характар. Кампазітар як быццам адназначна сцвярджае: «Я веру!»

У наступных творах працягваецца пошук адказаў на важныя філасофскія пытанні. Канцэрт № 2 для віяланчэлі з аркестрам мае падзагалавак «Прысутнасць». Па словах аўтара, «гэта мае жыццё вакол віяланчэлі і віяланчэль у маім жыцці». Музыка ілюструе жыццёвы цыкл: ад спакою, нараджэння да старасці і смерці. Кампазітар задае пытанне: што калі смерць — гэта не канец, а новы пачатак? Таму ў трэцяй частцы канцэрта гучыць калыханка, якая сімвалізуе новае нараджэнне. Паступова гукі раствараюцца ў цішыню.

У другой сімфоніі супрацьпастаўлены два вобразы. Пачатак твора — атака фартысіма аркестра, якое перадае напружаную чалавечую драму. Другая тэма ўвасабляе вобраз вечнасці і мары. Яна напоўнена пачуццём светлага сума і туті. Паступова музыка набывае велічны характар. Вакс сказаў: «Я — сумны аптыміст. Але з часам смутак сыходзіць, застаецца аптымізм. Я шчаслівы чалавек, бо мае жыццё звязана з музыкай».

Любоў СЫЦЬКО

Памяць

Нельга забі(ы)ць

«(Не)расстраляныя» — праект праекта па вяртанні ў сучасную культуру імёнаў і твораў рэпрэсаваных беларускіх паэтаў. У рамках праекта ствараюцца песні на вершы паэтаў, што загінулі ў 1937 годзе.

Праект пачаўся летась — да 80-годдзя «чорнай ночы беларускай культуры» з ініцыятывы прадзюсара Сяргея Будкіна. У выніку з'явіўся музычны альбом «(Не)расстраляная паэзія». 12 сучасных беларускіх гуртоў і выканаўцаў падрыхтавалі музычныя кампазіцыі на вершы расстраляных паэтаў. Алесь Дудар, Ізі Харык, Юлій Таўбін, Валерый Маракоеў, Анатоль Вольны, Юрка Лявонны, Уладзіслаў Галубок, Зяма Півавараў, Тодар Кляшторны, Цішка Гартны, Майсей Кульбак, Міхась Зарэцкі... Забытыя і амаль забытыя творы гэтых літаратараў сталі песнямі. Музыканты знайшлі нямаля актуальных для сябе вершаў, што здалелі стаць асновай для сучасных кампазіцый.

Праект не абмежаваўся толькі падрыхтоўкай музычнага альбома і суправаджаўся шэрагам асветніцкіх мерапрыемстваў, да якіх падключыліся навукоўцы, даследчыкі, паэты. На працягу мінулай восені ўпершыню ў гісторыі сучаснай Беларусі кожнаму з герояў праекта былі прысвечаны адкрытыя лекцыі. У выніку кампанія «(Не)расстраляная паэзія» выклікала інтарэс у самых шырокіх колах грамадства і стала заўважнай падзеяй у беларускай культуры.

Узруніўшыся, што ў сучасным грамадстве ёсць зацікаўленасць у такім вяртанні нашай гісторыі і культурнай спадчыны, арганізатары вырашылі зрабіць працяг і задумалі выданне ўнікальнай кнігі, у якую ўвойдзе 18 гісторый пра рэпрэсаваных беларускіх літаратараў, больш за сто выбраных твораў і каля сотні архіўных фотаздымкаў, частка з якіх будзе апублікаваная ўпершыню. Да кнігі з аб'ёмам больш за 300 старонак далучаць дыск з песнямі.

«Мы хочам, каб творы закатаваных пісьменнікаў ведалі, а іх творы пазнавалі. Перакананы: каб дасягнуць такой мэты, варта працаваць на ўсіх узроўнях успрымання і рабіць гэта густоўна, прыгожа і па-сучаснаму», — кажа кіраўнік і прадзюсар праекта Сяргей Будкін. Сродкі на выданне кнігі збіраюцца талакой, на краўдфандынгавай аснове.

Зараз у Мінску і абласных гарадах Беларусі ідзе чарговы цыкл лекцый. Ужо прайшлі вечарыны, прысвечаныя жыццю і творчасці Сяргея Астрэйкі, Вацлава Лацкоўскага, Сяргея Мурзо, Цішкі Гартнага, Юрка Лявоннага, Майсея Кульбака і Міхася Зарэцкага. У Брэсце ёсць магчымасць паслухаць лекцыю пра Уладзіслава Галубка, у Гомелі чакаецца расповед пра Алесь Дудар. Наперадзе дзве лекцыі ў Мінску — пра Сяргея Фаміна і Васіля Шашалевіча.

«Чорная ноч беларускай культуры» здарылася з 29 на 30 кастрычніка 1937 года, калі ў мінскай унутранай турме НКУС былі расстраляныя больш за 100 прадстаўнікаў інтэлектуальнай эліты БССР — літаратары, дзяржаўныя дзеячы, навукоўцы.

Надзея КУДРЭЙКА

Сілуэты Спадчыны

Аўтарскі праект
Уладзіміра Цвіркі

УСЕЛЮБ

Сёння давайце завітаем на Навагрудчыну, з якой пайшло ўтварэнне самай вялікай дзяржавы Еўропы — Вялікага Княства Літоўскага, а сам Навагрудак колішні стаў яе першай сталіцай. Тут у 1253 годзе каранавануся кароль ВКЛ Міндоўг. Гэтая зямля нарадзіла славу тага на ўвесь свет геніяльнага паэта Адама Міцкевіча. А яшчэ да сённяшняга часу тут захаваны самы стары помнік каталіцкай архітэктуры Беларусі — Уселюбскі Крыжаўзвіжанскі касцёл.

Паўтара дзясятка кіламетраў ад Навагрудка — і мой аўтамабіль збочвае да каменнай агароджы гэтай культавай пабудовы, якую шчыльна атуляе з усіх бакоў даволі вялікая вёска Уселюб.

Пад'ехаўшы да агароджы касцёла, здзівіўся: штосьці змянілася. Нарэшце зразумеў: дрэвы! Храм стаяў аголены з усіх бакоў, здавалася, засмучаны, у адзіноце. Нашы продкі нездарма садзілі дрэвы, бо зялёнае атачэнне — і не толькі культавых пабудов — стварала каля святынь асаблівае ўрачыстае, утульнае, цёплае асяроддзе.

Доўга шукаў месца, дзе трохі засталася раслін, каб уселюбская святыня хоць на здымку была не ў адзіноце: сакавітая зеляніна ўдала і прыгожа спалучалася з белакаменнымі сценамі святыні.

Храм быў пабудаваны ў часы праўлення вялікага князя Жыгімонта Кейстутавіча, у 1433 годзе. Гэта дата завяршэння будовы, а складаць магутныя сцены пачалі амаль на дваццаць гадоў раней.

Ставілі каталіцкую святыню на сродкі канюшага вялікага князя Яна Няміры. У 1576 годзе Уселюб стаў маёмасцю магнатскага роду Радзівілаў, якія перадалі храм

кальвіністам. У 1642 годзе святыню вярнулі католікам. На працягу ледзь не трох стагоддзяў храм неаднаразова перабудоўваўся. У 1868 годзе яго галоўны фасад набыў вежу ў тры ярусы. У 1968 годзе касцёл гарэў, пажар знішчыў дах і ўсе драўляныя канструкцыі ды рыштаванні. Толькі ў 1988 годзе гэты помнік гатычнай архітэктуры аднавілі і вярнулі вернікам.

Бліжэй да цэнтра вёскі, на пагорку, уздымаецца да аблокаў яшчэ адна культавая пабудова. Гэта царква, асвечаная ў гонар Святога Міхаіла. Аднак пабудаваная была як уніяцкі храм у 1768 годзе — на месцы драўлянага, які згадваецца з 1630 года. Неаднаразова ў святыні канструктыўна мяняўся дах і купальная сістэма, а ў 1884 годзе перад царквой паставілі браму-званіцу.

Але ж зноў вярнуся да касцёла, і не толькі каб яшчэ раз дакрануцца да яго старажытных муроў. За апсідай храма, у зацэненым куточку такіх жа шматвяковых могілак, захавалася капліца-пахавальня былых уладальнікаў гэтых зямель О'Руркаў. Пабудаваная яна ў стылі позняга класіцызму з невысокім порцікам на галоўным фасадзе на чатырох магутных калонах.

Цяпер прапаную ад каменных храмаў пайсці да храма матухны прыроды — прыгожага парку, які быў закладзены ў сярэдзіне XVIII стагоддзя. О'Руркі валодалі ўселюбскай сядзібай да 1939 года. Парк жа існаваў, магчыма, яшчэ пры папярэдніх яго ўладарах Пацэях, а можа, нават пры Радзівілах. Галоўнае, аднак, тое, што ён захаваны да нашых дзён і дагэтуль радуе прыгажосцю алей і разнастайнасцю дрэў, у тым ліку экзатычных парод. На жаль, няма сядзібнага дома, затое гаспадарчых пабудов дастаткова. Уражваюць іх разнастайнасць і архітэктура! Вось толькі б крыху прывесці іх у парадак, адрамантаваць ці хаця б аднавіць старыя дахі...

Здаецца, ад'ехаў ужо далёка, а вежа касцёла ўсё лунала над ваколіцай, быццам ківала сваім шатровым дахам на развітанне...

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная
калегія:
Тасцяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
адзел прозы і паэзіі — 292-56-53
адзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друк
25.10.2018 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1290

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 3846
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца,
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацый.